

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΣΧΟΛΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ»

«Λογιστική πολιτισμικής-δημιουργικής οικονομίας»

Διπλωματική εργασία

που υποβλήθηκε στο Τμήμα ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση

Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης

στην Λογιστική και Ελεγκτική

από την

Μπαλασάκη Χαρίκλεια

Επιβλέπων:

Καθηγητής Θ. Σταματόπουλος

Φεβρουάριος 2020

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ».....	9
1.1 Πολιτική Φιλοσοφία	11
1.2 “Πόλις, Πολίτης, Πολιτική”	14
1.3 Το υπόδειγμα του “ Homo Economicus” στην Οικονομική Επιστήμη.....	19
1.4 Πολιτισμός και οικονομία: νέα οδός στην αιεφορία.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:	24
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.	24
2.1 Οικονομία του Πολιτισμού στην Ευρώπη	28
2.2 «Δημιουργική» Οικονομία.....	34
2.3 Ευκαιρίες και προοπτικές για τη χώρα μας.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: – ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ..	45
Συμπεράσματα	55
Βιβλιογραφία	58
Παράρτημα.....	64
Πίνακας Π.1. Απασχόληση στην Ελληνική Οικονομία, 1995-2018 (σε χιλιάδες άτομα)	65
Διάγραμμα Π.1. Χρονοδιάγραμμα και τάση της απασχόλησης στην Ελλάδα 1995-’18.....	66
Διάγραμμα Π.2. Διαχρονική εξέλιξη της διάρθρωσης της συνολικής απασχόλησης κατά κλάδους στην Ελλάδα, 1995-’18.	66
Πίνακας Π.2. Η σχετική θέση του κλάδου Ι στην Απασχόληση στην Ελλάδα (σε χιλιάδες άτομα)	67
Πίνακας Π. 3. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία Κατά Κλάδο στην Ελλάδα (Α10), 1995-’18	68
Πίνακας Π. 4 Σχετικό βάρος του κλάδου Ι στην προστιθέμενη αξία του Ελληνικού ΑΕΠ .	69

Δήλωση Αυθεντικότητας

Η φοιτήτρια που εκπόνησε την παρούσα διπλωματική εργασία φέρει ολόκληρη την ευθύνη προσδιορισμού της δίκαιης χρήσης του υλικού, η οποία ορίζεται στη βάση των εξής παραγόντων: του σκοπού και χαρακτήρα της χρήσης (μη-εμπορικός, μη-κερδοσκοπικός, αλλά εκπαιδευτικός-ερευνητικός), της φύσης του υλικού που χρησιμοποιεί (τμήμα του κειμένου, πίνακες, σχήματα, εικόνες κ.λπ.), του ποσοστού και της σημαντικότητας του τμήματος που χρησιμοποιεί σε σχέση με το όλο κείμενο υπό την αίρεση πνευματικών δικαιωμάτων (copyright), και των πιθανών συνεπειών της χρήσης αυτής στην αγορά ή την γενικότερη αξία του υπό copyright κειμένου.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που είναι στυλοβάτης σε κάθε μου βήμα στην προσωπική και επαγγελματική μου καριέρα καθώς επίσης και τους δικούς μου ανθρώπους που με τον δικό τους τρόπο είναι πάντα δίπλα σε κάθε βήμα μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Θεόδωρο Σταματόπουλο για την αμέριστη στήριξη και εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου από την αρχή του μεταπτυχιακού προγράμματος μέχρι και σήμερα.

Μπαλασάκη Χαρίκλεια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός: Μελετήσαμε τις δυνατότητες επενδυτικών ευκαιριών στην δυναμικά αναπτυσσόμενη βιομηχανία πολιτισμικών και δημιουργικών αγαθών και υπηρεσιών.

Μεθοδολογία: Η προσέγγισή μας είναι αναλυτική και συνθετική νέων εννοιών τόσο στα Ηνωμένα Έθνη (UNCTAD) όσο και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European System of Accounts, 2010) μέσω των οποίων εντοπίζουμε νέες ευκαιρίες μετατροπής των πολιτισμικών ή δημιουργικών περιουσιακών στοιχείων σε «οικονομικά» αναδεικνύοντας τρόπους διεθνούς εμπορευσιμότητας τους, οι οποίοι ισοδυναμούν με αύξηση της προστιθέμενης οικονομικής αξίας της παραγωγής μας.

Ευρήματα: Διαπιστώσαμε αφενός τη δυναμική της μεγέθυνσης των ιστορικών χρονοσειρών σε πολιτισμικές και δημιουργικές υπηρεσίες που προσφέρονται όλο και περισσότερο στη χώρα μας, κι αφετέρου τα μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του κλάδου (I ή AYO_AYQ με κωδ. ESA-‘10). Ήδη στην Ελλάδα απασχόλησε το 6,6% του συνολικού εργατικού δυναμικού, κατά μέσο όρο την περίοδο 1995-2018 (ΕΛΣΤΑΤ), καταλαμβάνοντας την 7^η θέση στους 10 παραγωγικούς κλάδους, πάνω από εκείνους των «χρηματοπιστωτικών/ασφαλιστικών υπηρεσιών», «ενημέρωσης-επικοινωνία» και «διαχείριση ακίνητης περιουσίας». Οι προοπτικές του είναι σημαντικές αφού μένει ουσιαστικά ανεκμετάλλευτος φτάνοντας το 60% της μέσης συνολικά προστιθέμενης αξίας όλων των κλάδων την δειγματική περίοδο (1995-’18, συνολικός μέσος 40,4 εκατ.€).

Περιορισμοί: Η μελέτη μας περιορίστηκε στις προοπτικές του Ελληνικού κλάδου I που μας ενδιαφέρει. Εντούτοις, στον κλάδο αυτό δεν περιλαμβάνονται μόνο πολιτισμικές-δημιουργικές υπηρεσίες και προϊόντα.

Επιπτώσεις Πολιτικής ή Στρατηγικής: Τα ευρήματά μας μπορούν να αξιοποιηθούν συμβάλλοντας στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας μας, τόσο σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής πχ. υποστηρίζοντας προτεραιότητες συνεργιών πολιτισμού-τουρισμού ή πολιτισμικών-δημιουργικών υπηρεσιών με έργα συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), όσο και σε επίπεδο στρατηγικών επιλογών νεοφυών ή ορθότερα καινοτόμων επιχειρήσεων που θα εκμεταλλευτούν το σπουδαιότερο συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας μας που είναι καταφανώς ο Πολιτισμός της.

ABSTRACT

Purpose: The purpose of the current assignment is to examine the investment opportunities in a developing industry of cultural and creative goods and services.

Methodology: The approach followed combines both analytic and synthetic procedures of new meanings within United Nations (UNCTAD) and the European System of Accounts. Through these new ideas we managed to identify original opportunities in an attempt to transform cultural or productive tangible assets into economic ones, aiming at featuring their international marketability. These features will lead to new value added of the national production.

Findings: The findings include a dynamic upward trend for cultural and productive services time series which are increasingly offered in our country. In addition, there are great opportunities of development in Greek industry. The relevant Greek sector “I” has occupied 6.6% of the total workforce during the period 1995-2018, being at the 7th place among 10 productive sectors. It was actually above those concerning financial/funds, information/communication as well as real estates’ services. The perspectives of the sector are great since it can reach the 60% of the total value added of national production.

Limitations: The current study has focused on the potentials of the local sector “I” which has been our interest for economic development purposes. Yet, the sector includes services and products other than cultural and creative ones.

Policy implications: Our findings can be useful for policy makers interested in economic growth of Greece, by prioritizing cultural-tourism or cultural-creative services together with public-private partnerships or PPPs, as well as for managers who aim on strategic choices of new and innovative businesses exploiting the greatest comparative advantage of the country, that is both its history and dynamic perspectives of culture.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

“Η κοινωνία της πληροφορίας αποτελεί το θεμέλιο λίθο των κοινωνιών της γνώσης. Ενώ θεωρώ ότι η έννοια της “κοινωνίας της πληροφορίας” συνδέεται με την ιδέα της “τεχνολογικής καινοτομίας”, η έννοια των “κοινωνιών της γνώσης” περιλαμβάνει μία διάσταση κοινωνικού, πολιτιστικού, οικονομικού, πολιτικού και θεσμικού μετασχηματισμού και μίας πιο πλουραλιστικής και αναπτυξιακής προοπτικής. Κατά την άποψη μου, η έννοια των “κοινωνιών της γνώσης” είναι προτιμότερη από την έννοια της “κοινωνίας της πληροφορίας”, διότι καταγράφει καλύτερα την πολυπλοκότητα και τον δυναμισμό των αλλαγών που συμβαίνουν. (...) η εν λόγω γνώση είναι σημαντική όχι μόνο για την οικονομική ανάπτυξη αλλά και την ενδυνάμωση και βελτίωση όλων των τομέων της κοινωνίας.” Abdul Waheed Khan, Γενικός υποδιευθυντής της UNESCO στον τομέα της Επικοινωνίας και της Πληροφορίας.

Εκτενέστερα, η UNESCO (2003) προωθεί τον όρο “Κοινωνίες της Γνώσης” (Knowledge Societies) βασισμένο στις αρχές της Παγκόσμιας Κοινωνίας της Πληροφορίας. Επιπροσθέτως, θεωρείται ότι, εκτός από τις τεχνολογικές και οικονομικές μορφές πληροφόρησης, πρέπει επίσης να αντιμετωπιστούν οι διαστάσεις της γνώσης που έχουν ρίζες στην κοινότητα, τον πολιτισμό και την κοινωνική ταυτότητα. Για την UNESCO, η χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ) πρέπει να συνδεθεί με την αναγνώριση ότι η γνώση είναι η κύρια δύναμη των κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και θεσμικών διαστάσεων της ανάπτυξης που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα (UNESCO, 2003). Για την επιτυχή και ισότιμη ανάπτυξη της Κοινωνίας της Γνώσης απαιτείται η υιοθέτηση και εγκαθίδρυση τεσσάρων αρχών (UNESCO, 2003):

- ελευθερία της έκφρασης,
- ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση,
- παγκόσμια πρόσβαση στην πληροφορία, ειδικά για τον δημόσιο τομέα,
- έκφραση πολιτιστικής πολυμορφίας.

“Πρέπει να δημιουργήσουμε μια Ευρώπη της τέχνης ή μια Ευρώπη της επιστήμης”, δήλωσε πρόσφατα ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

“Βεβαίως και οι δύο είναι σημαντικοί, και ιδιαίτερα από την Αναγέννηση, η Ευρώπη έχει ξεπεράσει και στα δύο. Η συνεχής καινοτομία στην τέχνη και την επιστήμη βοήθησε την Ευρώπη

να απολαύσει ταχεία ανάπτυξη και απaráμιλλο πολιτιστικό πλούτο (...) Για την Ευρώπη δεν πρέπει ποτέ να είναι θέμα τέχνης ή επιστήμης, αλλά (...) η τέχνη και η επιστήμη είναι τα πόδια στα οποία βρίσκεται η Ευρώπη » (Jose Manuel Baroso, President of European Commission, 2006).

Η εργασία μας πραγματεύεται την χρήση του πολιτισμού στην οικονομία, με αναφορές και στην λογιστική του, που μπορεί να αποφέρει σημαντική ανάπτυξη στην οικονομία μίας χώρας κι όχι απλώς μεγέθυνση του εθνικού της εισοδήματος. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην έννοια του πολιτισμού και τη σύνδεσή του με την οικονομική επιστήμη. Εν συνεχεία, επιχειρούμε μία σκιαγράφιση των σημαντικότερων σημείων των εκθέσεων του ΟΗΕ (UNCTAD-UNDP, 2013) και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EC, 2006) τονίζοντας τις ευκαιρίες που αναδύονται για την Ελληνική Κοινωνία προκειμένου να βελτιώσει την ευημερία της και μάλιστα με την ευρύτερη της οικονομικής, την «πολιτισμική» έννοια. Τρίτον, εξετάζουμε και την λογιστική της πολιτισμικής βιομηχανίας υπογραμμίζοντας τη στοχοθεσία που προβλέπεται ήδη από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ».

Ο Πολιτισμός...

απαντάει στο “ποιοι είμαστε”

διαμορφώνει την ταυτότητά μας

παρουσιάζεται ως μέσο προώθησης σεβασμού και ανεκτικότητας μεταξύ των ανθρώπων

είναι ένας τρόπος δημιουργίας εργασίας και βελτίωσης του τρόπου διαβίωσης των πολιτών

συγκαταλέγεται στην αποδοχή, συμπερίληψη και κατανόηση των άλλων

συνδράμει στη διαφύλαξη της κληρονομιάς και στην κατανόηση του μέλλοντος

ενδυναμώνει τα μέλη

.... στοχεύει στην ανάπτυξη.

Irina Bokova, UNESCO Director – General “Let's put culture on the agenda now”

Πολυδιάστατη κρίνεται η έννοια του πολιτισμού “Civilization” καθώς είναι δυνατό να χαρακτηριστεί από ασάφεια και ποικιλότητα ανάλογα με το πλαίσιο που εντάσσεται και τον χρήστη που απευθύνεται (Πλαβού, 2018) Επικρατεί σύγχυση με την έννοια της κουλτούρας “Culture” **κάτι** το οποίο έχει ως φυσικό επακόλουθο τη δυσκολία **στην** ακριβή νοηματοδότησή του πολιτισμού .

Στο λεξικό «πύλη για την Ελληνική Γλώσσα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)¹» στο λήμμα «πολιτισμός», εισαγωγικά μόνο αναφέρεται «*το σύνολο των υλικών, πνευματικών, τεχνικών επιτευγμάτων και επιδόσεων, που είναι αποτέλεσμα των δημιουργικών δυνάμεων και των ικανοτήτων του ανθρώπου και που εκφράζεται ιστορικά στους τύπους και στις μορφές οργάνωσης και δράσης της κοινωνίας καθώς και στη δημιουργία (υλικών και πνευματικών) αξιών.*

Ετυμολογικά, ο “πολιτισμός” φέρεται ότι προέρχεται από τη λατινογενή λέξη “civis = πολίτης” (Sullivan, 2009) και αναφέρθηκε στη γαλλική γλώσσα για πρώτη φορά από την Anne-Robert-Jacques Turgot στο δημοσιευμένο σύγγραμμά της “Ιστορία της Ανθρωπότητας” (Braudel, 2011) καθώς και στο δοκίμιο του Adam Ferguson εν έτει 1767 περί Ιστορίας της Κοινωνίας των Πολιτών (Beneviste, 1971). Κατά τον Καθηγητή Χ. Γιανναρά (2019), ο *Πολιτισμός, ως προϊόν της «πόλεως» και του «πολιτικού βίου», περιλαμβάνει τον τρόπο του βίου, του νοείν (δηλ. Νοοτροπία), καθώς και της ενεργού ετερότητας της καλαισθησίας. Δεν προσεγγίζεται εν είδει αίματος και γεωγραφικών τεκμηρίων. Τόσο η ορθή χρήση της γλώσσας σε ετυμολογικό και*

¹ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82&dq=

συντακτικό επίπεδο όσο και η *δυνατότητα του μετέχειν* αποτελούν την κορωνίδα του πολιτισμού και των μελών της, των «πολιτών».

Πολλές φορές ο πολιτισμός, ως σύνολο των πνευματικών και καλλιτεχνικών επιδόσεων και επιτευγμάτων του ανθρώπου, ταυτίζεται με την “κουλτούρα” η οποία όμως προέρχεται από το λατινογενές ρήμα “colere” που σημαίνει την καλλιέργεια και τη διατήρηση της γης παραγωγικής (Yudice, 2014). Αξίζει να σημειωθεί ότι πρώτος χρήστης της λέξης αυτής ήταν ο Ρωμαίος ρήτορας Κικέρωνας, κατά τη διάρκεια του 1ου αιώνα π.Χ., χρησιμοποιώντας την έκφραση “cultura animi” αναφερόμενος στην καλλιέργεια της ψυχής (Wallerstein, 1994). Από τον 18ο αιώνα κι έπειτα, η πιο διαδεδομένη έννοια της κουλτούρας που έχει επικρατήσει μέχρι και σήμερα ήταν η “culture intellecti” από τους Thomas More & Francis Bacon που μεταφράστηκε ως “καλλιέργεια του νου”. Έτσι, η κουλτούρα θεωρήθηκε άρρηκτα συνυφασμένη με την έννοια του πολιτισμού. (Πασχαλίδης & Χαμπούρη- Ιωαννίδου, 2002).

Συνειδητοποιούμε, λοιπόν, ότι ενώ οι έννοιες της κουλτούρας και του πολιτισμού αναδύθηκαν στα μέσα του 18ου αιώνα, εδραίωσαν την υπόστασή τους τον 19ο αιώνα σχετιζόμενες με αντιλήψεις εν είδει πολιτικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και τεχνολογικών αλλαγών αλλά και με φαινόμενα κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα, λ.χ. Βιομηχανική Επανάσταση. (Πασχαλίδης & Χαμπούρη- Ιωαννίδου, 2002).

Σήμερα, ο πολιτισμός τείνει να σηματοδοτεί μία “συνάθροιση ομάδων, εθνοτήτων ή, γενικότερα, λαών” ή μία “οντότητα ιστορικο-πολιτιστικής φύσεως” (Bagby, 1963). Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ερμηνευτικής αυτής προσέγγισης του πολιτισμού είναι οι από κοινού: γεωγραφική τοποθεσία, εθνική ταυτότητα, αξίες, μνήμες και θεσμοί της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο των διαπολιτισμικών μελετών η κουλτούρα επικαλύπτεται από τον πολιτισμό (Wei, 2011) ενώ ταυτοχρόνως μοιράζονται και αλληλοδανείζονται πολλά στοιχεία διαρκώς (Χριστογιάννης, 2002). Στο διαδικτυακό λεξικό ([Lexigram²](https://www.lexigram.gr/lex/enni/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82)) με το λήμμα «πολιτισμός»,

2

<https://www.lexigram.gr/lex/enni/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

όπως προαναφέρθηκε, ορίζεται είτε «*το σύνολο των πνευματικών και καλλιτεχνικών επιδόσεων και επιτευγμάτων του ανθρώπου*», είτε «*το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών, υλικών, τεχνικών, αισθητικών δημιουργημάτων του ανθρώπου καθώς και τα ήθη, έθιμα, παραδόσεις, ηθική κτλ., που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία*». Και στις δύο αυτές έννοιες αποδίδεται ως συνώνυμη η λέξη «*κουλτούρα*».

Η ενότητα αυτή ξεκινά με την εξέταση των πολιτικών πρακτικών και των προβληματισμών που οδήγησαν στην κλασική ελληνική περίοδο της ανεξάρτητης «πόλης», ως θεσμού νοσηματοδότησης του βίου των ανθρώπων. Στη συνέχεια στρέφεται προς τους στοχαστές που εφευρίσκουν κατ'εξοχήν την «πολιτική φιλοσοφία»: τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Ακολουθεί μία συνοπτική αναφορά στα κυριότερα ρεύματα που συνέδραμαν στην ανάπτυξη της πολιτικής φιλοσοφίας στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Επιχειρείται ανάλυση της σύστασης της πόλης και του αλληγορικού χαρακτήρα του “πολίτη” και του “οπλίτη”. Στο τέλος, γίνεται λόγος διασύνδεσης του πολιτισμού με την οικονομία και του τρόπου συνεισφοράς του πρώτου στη βελτίωση του εγχώριου οικονομικού προϊόντος.

1.1 Πολιτική Φιλοσοφία

Η ετυμολογική και κυρίως νοηματική προέλευση των δύο αυτών βασικών όρων «πολιτική» και «φιλοσοφία» τοποθετείται στην Αρχαία Ελλάδα: ο πρώτος όρος προέρχεται από την *πόλιν* «...άλλος τρόπος συλλογικότητας, ομόλογος θεσμικά και λειτουργικά του αληθούς...» (Γιανναράς, 2001) ή την *πόλη-κράτος* και ο δεύτερος είναι η πρακτική ενός συγκεκριμένου είδους έρευνας που θεωρείται κυριολεκτικά «η αγάπη προς την σοφία» (φιλοσοφία) (O'Meara, 2003). Αυτή η ιδέα της πολιτικής φιλοσοφίας μεταδόθηκε πέρα από τα όρια της κλασικής πόλης καθώς οι ελληνικές πόλεις-κράτη βρισκόνταν υπό την κυριαρχία των μεγαλύτερων βασιλείων μετά από μια αρχική μακεδονική κατάκτηση στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. Αυτά τα βασίλεια, τελικά,

κατακτήθηκαν και εξομοιώθηκαν σημαντικά από τη Ρωμαϊκή δημοκρατία, μετασχηματισμένη αργότερα σε αυτοκρατορία. Ήδη από την προέλευσή της, η ελληνική πολιτική φιλοσοφία έθεσε στο επίκεντρο των μελετών της το ζήτημα των μορφών πολιτικής οργάνωσης, καθεστώτων ή «συνταγμάτων» όπως λέμε σήμερα. Η ταξινόμηση της πολιτικής οργάνωσης που σημειώθηκε από τον Ηρόδοτο, αναπτύχθηκε από τον Πλάτωνα και τονίστηκε αργότερα από τον Αριστοτέλη παρουσιάζεται ως εξής (O'Meara, 2003): μοναρχία, αριστοκρατία και μέτρια μορφή δημοκρατίας, ενώ οι τρεις «διαστροφές» τους: η τυραννία, η ολιγαρχία και μια κακή μορφή δημοκρατίας.

Ταυτόχρονα, επειδή οι Έλληνες ανέπτυξαν κι άλλα ευρέως αναγνωρισμένα είδη «τέχνης του λόγου» όπως πχ. ιστορία, τραγωδία, κωμωδία και ρητορική, η κατανόηση της σκέψης τους για την πολιτική δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στο είδος της πολιτικής φιλοσοφίας. Ορισμένοι υποστηρίζουν, για παράδειγμα, ότι η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου του Θουκυδίδη μεταξύ Αθηνών και Σπάρτης είναι πιο σημαντική και διδακτική από εκείνη που δίδεται από τους φιλοσοφικούς διαλόγους του Πλάτωνα (Geuss 2005). Παρόλο που το επιχείρημα αυτό είναι αμφισβητήσιμο, στηρίζεται σε ένα σημαντικό στοιχείο. Η «πολιτική» και το «πολιτικό» προέκυψαν ως μέρος μιας ευρέως διαδεδομένης σειράς κοινωνιογλωσσολογικών πρακτικών, η οποία καταγράφηκε κυρίως στην Αθήνα, ενώ η «φιλοσοφία» επινοήθηκε από έναν σχετικά μικρό αριθμό αυτοαποκαλούμενων «φιλοσόφων» στοχαστών. Έτσι, η εφεύρεση της «πολιτικής φιλοσοφίας» ως είδους μπορεί να νοηθεί ως σκόπιμη πρόκληση στις υπάρχουσες πρακτικές και αντιλήψεις του «πολιτικού». Η πρόκληση ήταν να κατευθυνθεί ειδικότερα, αν και όχι αποκλειστικά, στις δημοκρατικές πρακτικές από τα μέσα μέχρι τα τέλη του πέμπτου αιώνα. Ούτως ειπείν, η «Πόλις» έπρεπε να παρουσιάζεται τόσο κυρίαρχη όσο και πολιτικά υποδειγματική την εποχή εκείνη. Επιπλέον, έπρεπε να είναι εμφανές και το κληροδότημα της αρχαίας φιλοσοφικής Ελλάδας στη νεώτερη βάσει διασωθέντων στοιχείων (Meier 1990, Ober 2008).

Προσεγγίζοντας το βαθύτερο νόημα της φιλοσοφίας, η πόλις δημιούργησε επίσης μια αμφιταλάντευση ανάμεσα σε αυτό που ο Αριστοτέλης θα χαρακτήριζε ως δύο ζωές: τη ζωή της πολιτικής και τη ζωή της φιλοσοφίας. Ένα αδιέξοδο μεταξύ της ηθικής και της πολιτικής, τόσο στενά συνδεδεμένο στην αρχαία ελληνική κουλτούρα που στοχεύει στην ευδαιμονία μέσω της

αρετής (Cammack, 2013). Πρέπει οι φιλόσοφοι να ενεργούν πολιτικά (και αν ναι, πρέπει να συμμετέχουν σε συνηθισμένη πολιτική στα υπάρχοντα καθεστώτα ή να ασχοληθούν για τη δημιουργία νέων) ή πρέπει να απέχουν από την πολιτική για να ζήσουν μια ζωή καθαρού προβληματισμού; Υπήρχε επίσης μια ερώτηση σχετικά με το αν οι φιλόσοφοι πρέπει να σκέφτονται πολιτικά. Σε σχέση με τα ζητήματα ρητορικής, αρετής, γνώσης και δικαιοσύνης, η φιλοσοφική ζωή του Σωκράτη αφορούσε τον πολιτικό ακόμη και πριν από το θάνατό του (η δίκη και η εκτέλεση του στα χέρια του αθηναϊκού δημοκρατικού καθεστώτος). Αλλά για τον Πλάτωνα κι Αριστοτέλη, η πρακτική και ακόμη και η μελέτη ανθρώπινων υποθέσεων όπως η πολιτική ήταν λιγότερο θεική και αξιοθαύμαστη από την ευρύτερη μελέτη της αλήθειας για τα φυσικά και τα θεικά πεδία. Εάν η πολιτική μοίρα του Σωκράτη ήταν η αφορμή για τη διατύπωση μιας νέας μεταφυσικής επιστημολογίας στην εναλλακτική σφαίρα πολιτικής δυνατότητας, οι διάλογοι του Πλάτωνα δείχνουν ότι ο Σωκράτης ισχυρίζεται ταυτόχρονα την ανεξαρτησία αυτών των κλάδων από τους δεσμούς του πολιτικού (Cammack, 2013).

Αυτή η ξεχωριστή ελληνική και ιδιαίτερα πλατωνική προοπτική πρέπει να εξαρτάται από οποιαδήποτε ιστορική κατανόηση της εξέλιξης της αρχαίας πολιτικής φιλοσοφίας. Άξιο λόγου αποτελεί ότι οι ιδρυτές της αρχαίας πολιτικής φιλοσοφίας προσπαθούσαν εν μέρει να καθορίσουν ένα νέο χώρο για να ασχοληθούμε με τη φιλοσοφία, ανεξάρτητα από τη συνήθη πολιτική δράση. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είχαν και τις συνηθισμένες πολιτικές προθέσεις αλλά, τουναντίον, επιθυμούσαν να τονίσουν ότι η εφεύρεση της πολιτικής φιλοσοφίας προοριζόταν επίσης ως τρόπος προβληματισμού για την αξία της απλής πολιτικής ζωής.

Αυτή η δέσμευση με την πολιτική φιλοσοφία “επιδεινώθηκε” δραματικά όταν ο Σωκράτης, στην ηλικία των εβδομήντα, κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο από μια αθηναϊκή λαϊκή κριτική επιτροπή. Σε μια δίωξη που ασκήθηκε από μια ομάδα συμπατριωτών του που ισχυρίστηκε ότι επρόκειτο να επιβαρυνθεί με το βάρος αυτό για χάρη της πόλης (ο συνηθισμένος τρόπος άσκησης των διώξεων στην Αθήνα), οι κατηγορίες που είχαν εναντίον του ήταν τριπλές: μη σέβας στους θεούς της πόλης, προσθήκη νέων θεών και καταστροφική χειραγώγηση τη νεολαίας (Απόλλ. 24β). Καθένα από αυτά είχε μια πολιτική διάσταση, δεδομένου του πολιτικού ελέγχου των κεντρικών θρησκευτικών λατρειών και της ευρείας πολιτικής σημασίας της εκπαίδευσης των νέων για να λάβουν τη θέση τους στο πολιτικό γίγνεσθαι (Cartledge, 2009). Ο

Σωκράτης απεικονίζει τον εαυτό του ως ένα νέο είδος πολίτη, συνειδητοποιώντας το δημόσιο αυτό αγαθό με νέο τρόπο και εξυπηρετώντας το καλύτερα με πρωτοφανείς ενέργειες, σε αντίθεση με τις συμβατικά καθορισμένες διαδρομές του πολιτικής άμιλλας και επιτυχίας (Villa, 2001).

Αναφορικά με την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία συνδέεται τυπικά με την άνοδο του Οκταβιανού από τη Γερουσία το 27 π.Χ. στον τίτλο του "Αυγούστου". Ο Οκταβιανός και ορισμένοι από τους διαδόχους του αναφέρονται επίσης ως "princeps". Σε αυτή την περίοδο, ο Στωϊσμός συνέχισε να ασκεί σημαντικό ρόλο, αντλώντας εν μέρει από το ελληνιστικό είδος συμβουλών προς τους βασιλιάδες. Ο πλατωνισμός επίσης, και οι μορφές του Πυθαγορείου, επανήλθαν σε μεγάλο βαθμό. Επιπλέον, αρκετοί συγγραφείς και ρήτορες με στωικούς τρόπους διαδραμάτισαν ρωμαϊκό πολιτικό βίο, μερικοί διαμορφώνοντας τη ζωή ενός ενάρετου φιλόσοφου σε μια διακριτική μορφή αυτού που θα μπορούσε να ονομαστεί "μη-πολιτική πολιτική" (Trapp 2007).

Συνειδητοποιούμε, λοιπόν, ότι η ίδια η ιδέα της πόλης και του πολιτικού δεσμού ως ρίζας της δικαιοσύνης ήταν κοινό σημείο σε μεγάλο μέρος του φάσματος της αρχαίας πολιτικής φιλοσοφίας. Ακόμη και οι Επίκουροι είδαν την κοινωνία ως ριζωμένη στη δικαιοσύνη, αν και κατανόησαν τη δικαιοσύνη με τη σειρά της ως ριζωμένη στη χρησιμότητα, ή ορθότερα στην «τέρψη», αλλά η έμφαση εδώ δινόταν στις *απολαύσεις της διάνοιας* μάλλον παρά στις φυσικές απολαύσεις. Οι φιλόσοφοι που ακολουθούσαν την προσέγγιση αυτή δεν αγνοούσαν πιθανές αντιρρήσεις γι' αυτό.

1.2 "Πόλις, Πολίτης, Πολιτική"

Το έδαφος της Ελλάδας είναι ορεινό κι ως εκ τούτου, η αρχαία Ελλάδα αποτελούνταν από πολλές μικρότερες περιοχές, πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και ταυτότητες. Ο περιφερειακός χαρακτήρας και οι περιφερειακές συγκρούσεις ήταν ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της αρχαίας Ελλάδας. Οι πόλεις τείνουν να βρίσκονται σε κοιλάδες ανάμεσα σε βουνά ή σε παράκτιες πεδιάδες και κυριαρχούσαν στην ύπαιθρο γύρω τους.

Σύμφωνα με τον θρυλικό ποιητή Όμηρο, γύρω στο 1200 π.Χ., οι Μυκηναίοι εμπλέκονται σε μια

σύγκρουση με την πόλη της Τροίας στην Ανατολία, που ονομάζεται Τρωικός πόλεμος. Όπως έγραψε ο Όμηρος στο διάσημο έργο του, την Ιλιάδα, παράλληλα με τον πόλεμο, διάφοροι ξένοι «λαοί των θαλασσών» άρχισαν να εισβάλλουν στους Μυκηναϊκούς οικισμούς, ωθώντας τους κατοίκους να μεταναστεύσουν στα νησιά του Αιγαίου, της Ανατολίας και της Κύπρου. Εκείνη την εποχή, η γραφή έμοιαζε να εξαφανίστηκε και η ζωή στην ελληνική χερσόνησο και στα ελληνικά νησιά χαρακτηριζόταν από συγκρούσεις και αστάθεια. Αυτή η αστάθεια ήταν το πλαίσιο για την εμφάνιση των ελληνικών πόλεων-κρατών. Χωρίς ένα ισχυρό, συγκεντρωτικό κράτος, τα μικρότερα διοικητικά όργανα δημιούργησαν πολιτική τάξη. Ένας τέτοιος τύπος κυβερνητικού σώματος ήταν η πόλη-κράτος ή η πόλις. Αρχικά, ο όρος «πόλις» αναφέρεται σε μια οχυρωμένη περιοχή ή ακρόπολη που προσέφερε προστασία σε περιόδους πολέμου. Λόγω της σχετικής ασφάλειας που διέθεταν αυτές οι δομές, οι άνθρωποι συσπειρώθηκαν σε αυτές και δημιούργησαν κοινότητες και εμπορικά κέντρα. Με την πάροδο του χρόνου, οι πόλεις έγιναν αστικά κέντρα των οποίων η ισχύς και η επιρροή επεκτάθηκαν στις γύρω γεωργικές περιοχές, οι οποίες παρείχαν πόρους και αμειβόμενους φόρους. Εντούτοις, αυτή είναι η γνωστότερη έννοια της «πόλεως» κι όχι η «επιστημονική-ουσιαστική» η οποία αντλεί τόσο από την ιστορία όσο και την πολιτική. Όπως προαναφέρθηκε, *Πόλις* είναι για τους Αθηναίους του 4^{ου} πΧ αιώνα «... ο άλλος τρόπος συλλογικότητας, ομόλογος θεσμικά και λειτουργικά του αληθούς...» (Γιανναράς, 1989). Είναι κατ' εξοχήν πολιτικός όρος αναφερόμενος στην οργάνωση των ανθρώπινων σχέσεων, έτσι ώστε να είναι ανθρώπινη (μη-ατομοκεντρική) η πολιτική τους συμβίωση, δηλ. να «αληθεύει» ο βίος, με την έννοια να αναπτύσσει ο άνθρωπος το «εγώ» του εντός του «εμείς» της κοινότητας (συναμφότερο εγώ-εμείς), στην οποία η πορεία του στη γη τελικά κάτι να αφήνει πίσω μετά τον θάνατό του (να αληθεύει ο βίος). Επομένως, η «πόλις» ως πολιτικό σύστημα τελικά αθλεί τους πολίτες της στην «ταύτιση του κοινωνείν (μετέχουν στην πόλιν όπου παιδεύονται...) με το αληθεύειν». Το τελευταίο και γενικά η «πόλις», με την παραπάνω «επιστημονική ή καλύτερα φιλοσοφική» της έννοια, υπήρξε πολιτισμικό άλμα που έκαναν οι Έλληνες για λογαριασμό της ανθρωπότητας.

Στην ανάλυσή του ο Αριστοτέλης τονίζει τη φυσικότητα της πόλης. Μέσω της σχέσης του με την οικογένεια, η οποία είναι φυσική οντότητα, η πόλη υπάρχει από τη φύση. Η πόλη ολοκληρώνει, εκπληρώνει ή “τελειώνει” την οικογένεια ως ένα φυσικό συγκρότημα και το τέλος της ανθρώπινης οικογενειακής ένωσης, είναι επίσης φυσικό. Η οικογένεια αρχίζει να υπάρχει για

«ζωή» και η πόλη για την «καλή ζωή». Κατά τον Ζιάκα (2019), η Οικογένεια και η Κοινωνία αποτελούν τα απαραίτητα συστατικά για το Ζην ενώ η Πόλις κρίνεται υψίστης σημασίας για την πραγματοποίηση του Ευ Ζην. Η απόσταση ανάμεσα στα δύο προσδιορίζει το «πολιτιστικό επίπεδο» μιας κοινωνίας. Το Ευ Ζην σηματοδοτεί το κοινό καλό όπως το ορίζει η κάθε Πόλις. Τοιούτοτρόπως, η Πόλις δημιουργεί και τον δικό της μοναδικό Πολιτισμό. Η ανάλυσή του Harry Jaffa (1975) είναι πολύ χρήσιμη στην εξήγηση αυτής της δυναμικής σχέσης οικογένειας-πόλης: η οικογένεια αρχίζει να υπάρχει για χάρη της ζωής και αρχίζει έτσι κάτι που δεν μπορεί να ολοκληρωθεί. Για την αναπαραγωγή της ζωής και για τη δημιουργία ενός νέου ανθρώπινου όντος απαιτείται πέρα από τα τρόφιμα, την κατοικία, τα ενδύματα και άλλες μεγαλύτερες κοινωνικές κατακτήσεις, λ.χ. αρετές και εκπαίδευση. Η ανταλλαγή αγαθών δημιουργεί περισσότερες ανάγκες από ό,τι μπορεί να προσφέρει η οικογένεια. Επιπλέον, επιζητείται η στρατιωτική άμυνα της πόλης για να προστατευθεί η οικογένεια απέναντι σε εχθρικούς λαούς. Όσον αφορά την εκπαίδευση, απαιτεί κάτι περισσότερο από μια οικογένεια ή μία κοινότητα: *"Τώρα για τους ανθρώπους η λογική αρχή και το μυαλό είναι το τέλος στο οποίο η φύση προσπαθεί να επιφέρει την ηθική πειθαρχία του πολίτη"* (Hittinger, 2013). Η οικογένεια, καθώς λειτουργεί και αναπτύσσεται, κατανοεί την ανεπάρκεια και γίνεται μέλος μιας ευρύτερης ένωσης, της πόλεως, που ονομάζεται και κοινότητα, και βρίσκεται σε αποικία ή παρακλάδι μιας οικογένειας. Είναι λογικό ότι η κοινωνία θα συναντήσει περισσότερες από μία καθημερινές επαναλαμβανόμενες ανάγκες. Επιπροσθέτως, στην πόλη δημιουργούνται πραγματικές ικανότητες, όχι πρωτίστως λόγω της επαρκούς οικονομικής ποικιλομορφίας και υπεράσπισης, αλλά κυρίως για την εδραίωση της δικαιοσύνης και ίσως, κυρίως, την εκπαίδευση των νέων στην πόλη. Υπάρχει μια διάκριση μεταξύ της οικογένειας και της πόλεως, παρότι συνδέονται μέσω της φυσικής ανάπτυξης της οικογένειας για χάρη της ζωής και της ολοκλήρωσής της για χάρη της καλής ζωής. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι ένα κύριο λάθος στην πολιτική φιλοσοφία είναι να συγχέουμε το νοικοκυριό και την πόλη σαν να διαφοροποιούνταν μόνο με το μέγεθος, το βαθμό ή τον αριθμό των εμπλεκομένων. Οι ενώσεις έχουν διαφορετικές μορφές και σκοπούς που συνιστούν ουσιώδη διαφορά. Η ουσιώδης διαφορά αναφέρεται στην *δικαιοσύνη* (1252a32). Η δικαιοσύνη απαιτεί νόμο και αμερόληπτη συζήτηση και κρίση. Αυτές είναι ακριβώς οι λέξεις κλειδιά που πρέπει να διευθετηθούν από κάθε καθεστώς, σύμφωνα με την κατανόηση της δικαιοσύνης. (Hittinger, 2013). Η οικογένεια υπάρχει μέσα από την ιδιωτική σχέση του συζύγου και των παιδιών, μια ιδιωτικότητα που ο Πλάτων ήθελε να καταστρέψει ή να απορροφήσει στη

δημόσια σφαίρας επειδή φοβόταν την φατρία. Ο Αριστοτέλης συμφωνεί ότι η φατρία είναι ένα πρόβλημα, το οποίο δεν αποτελεί τόσο αναπόσπαστο κομμάτι με την ύπαρξη της οικογένειας, αλλά με το σωστό πολιτικό κόστος των διαφορετικών αντιλήψεων της δικαιοσύνης που τροφοδοτούν την ολιγαρχία εναντίον του Δημοκρατικού πολιτεύματος (Hittinger, 2013).

Αναφορικά με τον Πλάτωνα, προτείνει μία κοινωνία των γυναικών και των παιδιών στο πλαίσιο του διεξοδικού διαλόγου, Η Δημοκρατία: για τη Δικαιοσύνη. Ο διάλογος ανοίγει με την πρόκληση που θέτει ο σοφιστής Θράσυμαχος: *Είναι η δικαιοσύνη από τη φύση ή από σύμβαση;* Κάνει την υπόθεση ότι η δικαιοσύνη έρχεται σε σύγκρουση με τις φυσικές μας επιθυμίες και ότι η προέλευσή της έγκειται σε σύμβαση που συνιστά αμοιβαίο όφελος και προστασία των αδύναμων (Hittinger, 2013). Ο Σωκράτης δομεί την ομιλία του για να ανακαλύψει τη φύση της δικαιοσύνης και να καταδείξει εναντίον των σοφιστών ότι μια ζωή της δικαιοσύνης είναι ανώτερη από το αντίθετό της. Η πόλη πρέπει να αφορά πρωτίστως τις απλές ανάγκες του σώματος, δεύτερον τη λογοδοσία για την ποικιλία των συμφερόντων και των επιθυμιών. Και, τρίτον, στη σύσταση φυλάκων. *Η δικαιοσύνη ορίζεται ως η διαταγή της ψυχής στην πόλη.* Συνοδεύεται από θάρρος, μετριοφροσύνη και σύνεση. Η δικαιοσύνη ως σωστή διαταγή της ψυχής είναι απαραίτητη για την ανθρωπότητα και η τυραννία σηματοδοτεί τη δυστυχία της ψυχής. Αυτό είναι το πλαίσιο για όλα όσα συμβαίνουν στη Δημοκρατία. Αυτό είναι ένα σημαντικό επίτευγμα στην πολιτική φιλοσοφία (Hittinger, 2013).

Ο μύθος του Ηρός από την Δημοκρατία του Πλάτωνα παρουσιάζει την ιστορία ενός στρατιώτη, Ηρ, ο οποίος θεωρείται νεκρός και κατεβαίνει στον κάτω κόσμο του Άδη. Όταν ανασταίνεται, στέλνεται πίσω για να πει στην ανθρωπότητα τι τους περιμένει στη μετά θάνατον ζωή. Σύμφωνα με τον μύθο αυτόν, δημιουργείται μια μετά θάνατον ζωή, όπου οι δίκαιοι ανταμείβονται και οι κακοί τιμωρούνται (Gill, 2019). Οι ψυχές ξαναγεννιούνται σε ένα νέο σώμα και μια νέα ζωή και αυτή η νέα ζωή που θα επιλέξουν, πρέπει να αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο ζούσαν στην προηγούμενη ζωή τους και την κατάσταση της ψυχής τους στο θάνατο. Αξίζει να σημειωθεί ότι σκοπός του Πλάτωνα ήταν η μελέτη των ανθρώπων που πετυχαίνουν την αρμονική εξέλιξη της επιθυμίας και της ψυχής (Χαραλαμπίδης, 2016). Στην ουσία, επιζητείται η εικόνα του ανθρώπου που θα έχει πλήρη έλεγχο των κινήσεων του “πλοίου” του απενεργοποιώντας τον αυτόματο πιλότο του νου. Αντιθέτως, οφείλει να εκτιμά και να επιλέγει

ορθά την πλοήγησή του βασιζόμενος στο *ύψιστο αγαθό της γνώσης της ύπαρξης* (κι όχι της «πραγματικότητας» που ψάχνουμε στην επιστήμη στις μέρες μας...) προκειμένου να εισέλθει στα βαθύτερα μονοπάτια της δικής του Ιθάκης (Χαραλαμπίδης, 2016). Με αυτή τη λογική, ο Μύθος του Ηρός αποτελεί το πιο ουσιαστικό παράδειγμα ή καλύτερα μεταφορά, του Οπλίτη-Πολίτη. Με τον όρο αυτόν εννοούμε τον πολίτη – πολεμιστή που έχει καταρτιστεί στο να μάχεται με πειθαρχία και αποτελεσματικότητα αποφασίζοντας μόνος του για τα σοκάκια του βίου του που επιθυμεί να ακολουθήσει χωρίς να αφήνει τα περιθώρια στην άρχουσα κοινωνία να τον κατευθύνει εκεί που εκείνη θα επιθυμούσε. Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι ο αναγραμματισμός Οπλίτης – Πολίτης παραπέμπει στον πολεμιστή που έχει εξοπλιστεί με τα απαραίτητα εφόδια που θα του χρησιμεύσουν καθ'όλη τη διάρκεια του βίου του και στον πολίτη που έχει την πλήρη ελευθερία των κινήσεών του. Εξάλλου, και με την κυριολεκτική ερμηνεία της λέξης, στην αρχαία Αθήνα μόνο οι «πολίτες» ήταν «οπλίτες» πηγαίνοντας στις όποιες μάχες να υπερασπιστούν την «πόλιν» τους. Συναφώς ο Αριστοτέλης έγραψε «... *πολίτης, οπλίτης μετέχων κρίσεως και αρχής και πραγματοποιιών το μη-άρχεσθαι υπό μηδενός...*». Ας σημειωθεί ότι όπου «κρίση» εννοείται η δικαιοσύνη (ως τρίτη εξουσία) και αρχή η εκτελεστική εξουσία.

Ενδεχομένως μια από τις πιο απρόσβλητες διατυπώσεις της άποψης περί οπλίτη - πολίτη, ανεξάρτητα από την εθνικότητα του συγγραφέα, είναι η ακόλουθη, από τον ιάπωνα μελετητή Hirosho Ando (1994): "Το σύστημα του οπλίτιου στρατού δημιούργησε νέους ανθρώπους που κράτησαν στους ώμους τους μια νέα πόλι που πλησίαζε την ολοκλήρωσή της. " Η διατύπωση αυτή δεν είναι ασυμβίβαστη με τη γενική διατριβή μιας από τις αιχμές που αμφισβητούν τις πρόσφατες γενικές ερμηνείες της αρχαϊκής ελληνικής πολιτικής. Ο Hanson (1995) υποστηρίζει ότι ο όρος οπλίτης – πολίτης "δεν μπορεί να γίνει κατανοητός εκτός από την οικονομική, πολιτιστική και πολιτική ατζέντα μια νέας ομάδας μεσαιών αγροτών, των οποίων οι μοναδικές αντιλήψεις για την ιδιωτική ιδιοκτησία, την εκβιομηχανική κυβέρνηση, την ελεύθερη οικονομική πρακτική και τη διανομή των πλουσίων και των φτωχών καθιέρωσαν τα θεμέλια της ελληνικής πόλεως. (Hanson, 1995). Ο Μαρδόνειος του Ηρόδοτου κρίνεται υπέρμαχος της ιδέας του αγαλισμού του οπλίτη, ίσως και της ισότητας, αρκεί αυτό να μην είναι κατανοητό με αυστηρούς μαθηματικούς όρους. Εν πάση περιπτώσει, ο ισχυρισμός του Peter Hunt (2007) είναι σίγουρα σωστός ότι «ο hoplite σηματοδοτούσε στρατό πολέμου κατ 'εξοχήν» (Santosuosso,1997).

1.3 Το υπόδειγμα του “Homo Economicus” στην Οικονομική Επιστήμη.

Σύμφωνα με τον Thaler (2016), η άνοδος της συμπεριφορικής οικονομικής έφερε επανάσταση στην θεωρία. Στην ουσία, επανήλθε η πρότερη οικονομική σκέψη στο σημείο από όπου ξεκίνησε με πρωτεργάτη τον Adam Smith και συνεχίστηκε μέχρι την εποχή των Irving Fisher και τον John Maynard Keynes. Ωστόσο, ο Simon επεσήμανε (1987) ότι ο όρος “ συμπεριφορική οικονομική” δεν είναι ετυμολογικά ορθός. Η φράση “οικονομία συμπεριφοράς – Behavioral economics” παρουσιάζεται ως πλεονασμός. Ποια στοιχεία 'οικονομικά μη-συμπεριφορικά' μπορούμε να αντιπαραβάλλουμε με αυτό; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται στις συγκεκριμένες παραδοχές για την ανθρώπινη συμπεριφορά του homo-economicus (ή economic agent, οικονομούντα άτομα, όπως αναφέρεται στην οικονομική ανάλυση) που ανταποκρίνονται στην νεοκλασική οικονομική θεωρία (Thaler, 2016):

- (i) Τα άτομα έχουν σαφώς καθορισμένες προτιμήσεις και αμερόληπτες πεποιθήσεις και προσδοκίες.
- (ii) Κάνουν τις βέλτιστες επιλογές βάσει αυτών των πεποιθήσεων και προτιμήσεων. Αυτό με τη σειρά του υπονοεί ότι έχουν άπειρες γνωστικές ικανότητες (ή, με άλλο τρόπο, είναι τόσο έξυπνοι όσο ο πιο έξυπνος οικονομολόγος) και απεριόριστη θέληση από τότε που επιλέγουν το καλύτερο, όχι αυτό που είναι στιγμιαία δελεαστικό.
- (iii) Παρόλο που μπορούν να ενεργήσουν αλτρουιστικά, ειδικά προς τους στενούς φίλους και την οικογένεια, το κύριο κίνητρο τους είναι το συμφέρον του εαυτού τους.

Αυτές οι τρεις υποθέσεις ορίζουν τον Homo Economicus ή Econs. Τα οικονομικά της συμπεριφοράς απλώς αντικαθιστούν τους Econs σε βάρος του Homo sapiens, γνωστό και ως Άνθρωποι.

Ετυμολογικά, ο όρος homo economicus, ή ο οικονομικός άνθρωπος, είναι η απεικόνιση των ανθρώπων ως άτομα - πράκτορες οι οποίοι είναι σταθερά ορθολογικοί, στενά εγωκεντρικοί και που επιδιώκουν τα βέλτιστα υποκειμενικά καθορισμένα όρια τους. Πρόκειται για ένα παιχνίδι λέξεων για τον Homo sapiens, το οποίο χρησιμοποιείται σε ορισμένες οικονομικές θεωρίες και στην παιδαγωγική (Zak, 2010).

Στη θεωρία παιγνίων, ο homo economicus συχνά αναφέρεται παράλληλα με την υπόθεση του τέλειου ορθολογισμού. Θεωρεί ότι τα οικονομούντα άτομα ενεργούν πάντα κατά τρόπο που μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα του καταναλωτή ή το κέρδος του παραγωγού (Rittenberg and Tregarthen, 2012) και λειτουργεί με βάση την εκπλήρωση αυτού του σκοπού του. Θα είναι πάντοτε σε θέση να σκεφτούν με όλα τα πιθανά αποτελέσματα και να επιλέξουν αυτήν την πορεία δράσης με επακόλουθο το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Ο ορθολογισμός που εμπεριέχεται στον homo economicus δεν περιορίζει το είδος των προτιμήσεων που είναι αποδεκτές. Μόνο οι αφελείς εφαρμογές του μοντέλου homo economicus υποθέτουν ότι τα άτομα γνωρίζουν τι είναι καλύτερο για τη μακροχρόνια σωματική και ψυχική τους υγεία. Για παράδειγμα, η λειτουργία χρησιμότητας ενός ατόμου θα μπορούσε να συνδεθεί με την αντιληπτή χρησιμότητα άλλων παραγόντων (όπως η σύζυγος ή τα παιδιά), καθιστώντας τον homo economicus συμβατό με άλλα μοντέλα όπως homo reciprocans, το οποίο δίνει έμφαση στην ανθρώπινη συνεργασία.

Η θεωρία για την ανθρώπινη συμπεριφορά, έρχεται σε αντίθεση με τις έννοιες της οικονομίας της συμπεριφοράς, η οποία εξετάζει τις γνωστικές προκαταλήψεις και άλλες ανορθολογίες στο πλαίσιο της περιορισμένης ορθολογικότητας (bounded rationality), η οποία υποθέτει ότι πρακτικά στοιχεία όπως οι γνωστικοί και οι χρονικοί περιορισμοί περιορίζουν την πλήρη ορθολογικότητα των ατόμων.

Ο όρος "οικονομικός άνθρωπος" (homo economicus) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 19ου αιώνα από τους κριτικούς του έργου του John Stuart Mill για την πολιτική οικονομία (Persky, 1995). Ενδεικτικά παραθέτουμε ένα απόσπασμα από το έργο του Mill που επικαλούνται οι κριτικοί:

“Η πολιτική οικονομία δεν αντιμετωπίζει το σύνολο της φύσης του ανθρώπου όπως τροποποιήθηκε από το κοινωνικό κράτος, ούτε ολόκληρη τη συμπεριφορά του ανθρώπου στην κοινωνία, αλλά αφορά μόνο τον άνθρωπο, ως άνθρωπο που επιθυμεί να διαθέτει πλούτο και ποιος είναι ικανός κρίνοντας τη συγκριτική αποτελεσματικότητα των μέσων για την επίτευξη αυτού του στόχου.”(Mill, 1874).

Αργότερα στο ίδιο έργο, ο Mill δήλωσε ότι πρότεινε “έναν αυθαίρετο ορισμό του ανθρώπου, σαν ένα ον που αναπόφευκτα κάνει εκείνο με το οποίο μπορεί να αποκτήσει το μεγαλύτερο αριθμό ευκολιών και πολυτελείας, με τη μικρότερη ποσότητα εργασίας με την οποία μπορούν να ληφθούν.”(Mill,1874).

Ο Adam Smith, στη θεωρία των ηθικών συναισθημάτων, είχε ισχυριστεί ότι τα άτομα έχουν συμπάθεια για την ευημερία των άλλων. Από την άλλη πλευρά, στον Πλούτο των Εθνών, ο Smith έγραψε:

"Δεν είναι από την καλοσύνη του κρεοπώλη, του ζυθοποιού ή του αρτοποιού που περιμένουμε το δείπνο μας, αλλά από την πλευρά τους για το δικό τους συμφέρον." (Smith, 1986). Η θεωρία του Mill περί λογικού όντος που επικεντρώνεται στο δικό του ενδιαφέρον, επιβεβαιώνεται με το παραπάνω σχόλιο του Smith.

Οι οικονομολόγοι στα τέλη του 19ου αιώνα, όπως ο Francis Edgeworth, ο William Stanley Jevons, ο Léon Walras και ο Vilfredo Pareto δημιούργησαν μαθηματικά μοντέλα της προαναφερθείσας οικονομικής υπόθεσης του Smith. Τον 20ο αιώνα, η λογική της ορθολογικής επιλογής του Lionel Robbins ήρθε να κυριαρχήσει στην κυρίαρχη έκτοτε οικονομική άποψη («mainstream economics»). Ο όρος "οικονομικός άνθρωπος" ακολούθησε μια πιο συγκεκριμένη έννοια: ένα πρόσωπο που ενεργεί ορθολογικά με πλήρη γνώση του εαυτού του (αυτογνωσία) όσο και των αγορών στις οποίες συμμετέχει, βάσει του συμφέροντος και της επιθυμίας του για πλούτο.

Λόγω του ότι ο Homo economicus βασίζει τις επιλογές του σε μια εξέταση της δικής του λειτουργίας "προσωπικής χρησιμότητας", έχει δεχθεί κριτική από οικονομολόγους και μελετητές. Οικονομικοί ανθρωπολόγοι όπως ο Marshall Sahlins (1972), ο Karl Polanyi (1944), ο Marcel Mauss (1924) και ο Maurice Godelier (1999) έχουν διαπιστώσει ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες οι επιλογές που κάνουν οι άνθρωποι όσον αφορά την παραγωγή και την ανταλλαγή αγαθών ακολουθούν «πρότυπα αμοιβαιότητας» που διαφέρουν αισθητά από αυτό που αξιώνει το οικονομικό μοντέλο των κυρίαρχων οικονομικών. Τέτοια συστήματα έχουν χαρακτηριστεί οικονομία «δώρων» και όχι οικονομία της αγοράς. Οι επικρίσεις του μοντέλου homo

economicus που προβάλλονται από την άποψη της ηθικής συνήθως αναφέρονται σε αυτή την παραδοσιακή ηθική της αμοιβαιότητας και βασίζεται στην συγγένεια που συγκροτεί τις παραδοσιακές κοινωνίες.

1.4 Πολιτισμός και οικονομία: νέα οδός στην αειφορία.

Ο κατεξοχήν ορισμός του πολιτισμού που έχει διατυπωθεί και συνάμα καθιερωθεί από την UNESCO κατά τη διάρκεια παγκόσμιας σύσκεψης για την πολιτιστική πολιτική είναι “*το σύνολο διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας ή μίας κοινωνικής ομάδας, και ό,τι περιλαμβάνει, εκτός από τις τέχνες και τα γράμματα, τον τρόπο ζωής, τους τρόπους διαβίωσης, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τα πιστεύω*” (UNESCO, 2001).

Επιπλέον, σχετικά με τον ρόλο του πολιτισμού στην κοινωνική και οικονομική συμπεριφορά των ατόμων (Πλαβού, 2018), οι Kotler και Scheff (1997) σημειώνουν ότι ο πολιτισμός συμβάλλει στην:

- επίτευξη στόχων πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου,
- επικοινωνία και αλληλοκατανόηση των λαών,
- κρατική εθνική ασφάλεια ενδυναμώνοντας τα ηθικά και πνευματικά αποθέματα του λαού και παραγκωνίζοντας τυχόν απειλές,
- έκφραση επιδιώξεων εθνικού χαρακτήρα,
- ανάπτυξη των κοινωνικών αξιών λ.χ. ηθική, εκπαίδευση.
- ανόρθωση οικονομικής κλίμακας
- αυτοπραγμάτωση ενός λαού γνωρίζοντας την εποχή που διανύει και τον στόχο-προορισμό που επιτελεί,
- διαμόρφωση στην προβολή της εικόνας μιας κοινωνίας απέναντι στις άλλες.

Σύμφωνα με τον Mazarr (1996) αλλά και τον Μακρή (2015), η επίδραση του πολιτισμού είναι δυνατό να γίνει αντιληπτή στα ακόλουθα θεωρητικά μοντέλα:

- ✓ Αναπαρίσταται ως «εφόδιο ζωής» για όλα τα άτομα, όπου λειτουργεί ως μία απύθμενη πηγή ηθικού, υλικού και πνευματικού πλούτου.

- ✓ Παρουσιάζεται ως «γνωστικό φίλτρο» και ιδίως, ως «εργαλείο» πραγματοποίησης διαπραγματεύσεων, κατανόησης διεθνών θεμάτων και λήψης αποφάσεων προς όφελος πολιτικών ηγετών.
- ✓ Προτείνεται ως «κοινωνικο-οικονομικός αρχιτέκτονας», καθώς ορίζει την κοινωνική εμπιστοσύνη, μέσω της επίδρασης στη σύσταση και λειτουργία των πολυεθνικών επιχειρήσεων, διασφαλίζοντας οικονομική επιτυχία κι ανταγωνιστικότητα σε διεθνές επίπεδο.
- ✓ Συγκαταλέγεται στη «Σύγκρουση των Πολιτισμών», με τον “πολιτισμό” να αποτελεί το πλαίσιο αναφοράς των Διεθνών Σχέσεων, κυρίαρχα συστατικά για την κρατική δραστηριότητα και η βασική πηγή των συγκρούσεων στις υποθέσεις της παγκόσμιας κοινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μία κριτική απεικόνιση και συγκριτική ανάλυση των εκθέσεων περί μίας δημιουργικής οικονομίας που θα επενδύει στον πολιτισμό και μέσω αυτού, στην δημιουργία. Ακολουθούν οι ορισμοί των δύο κλάδων στους οποίους εστιάζεται η εργασία μας. Η **Πολιτισμική βιομηχανία** είναι ο οικονομικός κλάδος που παράγει εισοδήματα από την εκμετάλλευση όλων των μορφών τέχνης, πχ. από τα εισιτήρια Θεάτρου ή Μουσικών Συναυλιών μέχρι τα γλυπτά ή τους πίνακες ζωγραφικής που τίθενται προς πώληση. Αξίζει να σημειωθεί ότι εντός του ορισμού περιλαμβάνονται τα Μουσεία (που έχουν εισιτήριο...), οι όπερες κλπ. Από την άλλη πλευρά, η **Δημιουργική βιομηχανία** είναι ο οικονομικός κλάδος που εκμεταλλεύεται οποιοδήποτε στοιχείο πολιτισμού μετατρέποντας το σε προϊόντα ή υπηρεσίες που πωλούν οι επιχειρήσεις του. Έτσι, για παράδειγμα τα καταστήματα που πωλούν «τουριστικά είδη» απομιμήσεις αρχαίων αγαλμάτων ή αγγείων ή επιγραφών κλπ ή ακόμα κι ένα μπρελόκ με αναπαράσταση αρχαίας κουκουβάγιας που μπορεί να αγοραστεί στο Μουσείο της Ακρόπολης, είναι προϊόν της δημιουργικής βιομηχανίας. Η προστιθέμενη αξία της δημιουργικής βιομηχανίας σε συνδυασμό με την πολιτισμική είναι δυνατό να αυξηθεί με την πρόσληψη νέων επενδυτικών ιδεών, όπως παρουσιάζεται στο κεφάλαιο 3 της παρούσας μελέτης μας.

Θεμέλιοι λίθοι της μελέτης μας είναι “*η Οικονομία του Πολιτισμού στην Ευρώπη*”, όπως διατυπώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006 και η πρόσφατη διεθνής έκθεση των Ηνωμένων Εθνών το 2013 “*Η Δημιουργική Οικονομία*” δίδοντας έμφαση στην τοπική ανάπτυξη.

Μεταβατική Πολυσημία: Από την πολιτισμική οικονομία στη δημιουργική βιομηχανία κι ακολούθως στην αειφόρο τοπική δημιουργική οικονομία

Ο όρος "δημιουργικές βιομηχανίες" εμφανίστηκε για πρώτη φορά σε μια οικονομική μελέτη, το Creative Industries Mapping Document (Department of Culture, Media and Sport / CITF, 1998), που ολοκληρώθηκε από την Creative Industries Task Force (CITF) για λογαριασμό του Υπουργείου Πολιτισμού, ΜΜΕ και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου. Εκείνη την εποχή, το DCMS ήταν μια πρόσφατη δημιουργία του βρετανικού Εργατικού Κόμματος υπό τον Τόνι

Μπλερ και το έγγραφο έπρεπε να χρησιμεύσει ως πλαίσιο αναφοράς για την πολιτική ανάπτυξης στο Ηνωμένο Βασίλειο (O'Connor, 2007).

Η ιδέα της δημιουργικής οικονομίας αναδείχθηκε ως μέσο επικέντρωσης της προσοχής στον ρόλο της δημιουργικότητας ως δύναμης στη σύγχρονη οικονομική ζωή. Δηλώνοντας, έτσι, ότι η οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη δεν είναι αυτοτελής αλλά συνυπάρχει ως οντότητα σε μία ευρύτερη διαδικασία ανάπτυξης (Policy Research Group, 2013).

Οι δημιουργικές βιομηχανίες ορίζονται από το DCMS ως βιομηχανίες που *«βασίζονται στην ατομική δημιουργικότητα, τις δεξιότητες και τα ταλέντα»* και οι οποίες έχουν «δυνατότητα για πλούτο και δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω της δημιουργίας και εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας» (DCMS / CITF, 1998, DCMS / CITF , 2001). Οι βιομηχανίες αυτές συγκεντρώνουν δεκατρείς τομείς δραστηριοτήτων:

- (1) την διαφήμιση,
- (2) την αρχιτεκτονική,
- (3) την τέχνη και τις αντίκες,
- (4) τα χειροτεχνήματα,
- (5) το σχέδιο,
- (6) την μόδα, (ειδικότερα, βιντεοπαιχνίδια),
- (9) την μουσική,
- (10) τις τέχνες του θεάματος,
- (11) τις εκδόσεις,
- (12) την μηχανική λογισμικού και
- (13) το ραδιόφωνο και την τηλεόραση

Αντιλαμβανόμαστε ότι η έκταση δραστηριοτήτων της είναι ευρεία και εκλεκτική, αλλά είναι εν τούτοις αποκλειστική: η *κληρονομιά*, για παράδειγμα, δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο. Στη συνέχεια, μεταξύ 1998 και 2006, οι εργασίες προσανατολισμού που εκπονήθηκαν από το DCMS / CITF διερεύνησαν τον μεταβλητό αριθμό δημιουργικών τομέων, τις τροποποιήσεις που έγιναν στο αρχικό εννοιολογικό πλαίσιο, οι οποίες περιγράφουν ουσιαστικά την αναδιοργάνωση ορισμένων ομάδων (DCMS, 2006).

Συνεπώς, κεντρικό ρόλο στην εμφάνιση της “δημιουργικής βιομηχανίας” ήταν η συνειδητοποίηση ότι οι προαναφερθέντες «δημιουργικοί» τομείς που καλύπτει η εν λόγω “ετικέτα” γίνονταν ολοένα και πιο οικονομικά σημαντικοί. Κατά αυτόν τον τρόπο, προτάθηκε ένας διαφορετικός τομέας δραστηριότητας χρησιμοποιώντας μια τομεακή προσέγγιση με στόχο την απόκτηση *εξαγωγικών αγορών*. Άξιο αναφοράς ήταν η αναζωογόνηση των βιομηχανικών περιοχών, και για την ελληνική επικράτεια, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την ανάπτυξη δημιουργικών και πολιτιστικών «συστάδων» στα νησιά του Αιγαίου.

Όσον αφορά τις δημιουργικές βιομηχανίες, η προσέγγιση θα προσέφερε πρόσθετα αποφασιστικά πλεονεκτήματα από πολιτική άποψη και για τους εν λόγω «επιχειρηματίες», ιδίως όσον αφορά στην αναγνώριση της *πνευματικής ιδιοκτησίας* και στην κανονιστική παρέμβαση του κράτους σε νέους τομείς δραστηριότητας που σχετίζονται με την *ψηφιοποίηση*. Σε όλες τις περιπτώσεις, η προέλευση της έννοιας ήταν ουσιαστικά πολιτική και δημιουργούσε ένα στρατηγικό "όραμα" που κατέστησε τις δημιουργικές βιομηχανίες έναν, αυτοδικαίως, οικονομικό τομέα, κατηγοριοποιημένο – επισήμως - σύμφωνα με τον "Πρότυπο Κωδικό Ταξινόμησης (SIC) " (Policy Research Group, 2013).

Φυσικό επακόλουθο όλων των παραπάνω ήταν τα παραδοσιακά όρια μεταξύ των βιομηχανιών και των υπηρεσιών να εκμηδενιστούν από το νέο σύστημα αξιολόγησης, επιφέροντας επίσης μια αναθεώρηση της συνήθους κατανόησης των σχέσεων μεταξύ εμπορικών και μη (άμεσα) εμπορικών σχέσεων στην τέχνη και τον πολιτισμό. Στην πραγματικότητα, η αναλυτική ερμηνευτική προσέγγιση του όρου συνδυάζει δύο έννοιες: τη *δημιουργική τέχνη και την πολιτιστική βιομηχανία*. Με αυτόν τον τρόπο, ήταν δελεαστικό να συνδυαστούν οι τέχνες με την παραδοσιακή τους έννοια, περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένες σε νέες πρακτικές (καλλιτεχνική παράσταση, βίντεο τέχνης, ηλεκτρονική τέχνη κλπ.) και με τη μαζική πολιτιστική παραγωγή, "εμπορεύματα" πολιτισμός: βιομηχανία μόδας, σχεδίου, ψυχαγωγίας και αναψυχής κλπ. Κατά συνέπεια, οι δραστηριότητες στον ιδιωτικό εμπορικό τομέα και στον δημόσιο μη-εμπορικό τομέα συνδέονταν στενά μέσα σε ένα ενιαίο σύστημα ταξινόμησης βιομηχανικών δραστηριοτήτων, με τρόπο ανεξερεύνητο έως τότε (Policy Research Group, 2013).

Στα πλαίσια πολιτικών αποφάσεων, καθώς και στον ακαδημαϊκό χώρο, οι προσπάθειες για την αποσαφήνιση της έννοιας οδήγησαν σε μια ποικιλία προτεινόμενων συστημάτων ταξινόμησης.

Αν και, πρωτίστως, υπογραμμίστηκε η πολυσημία του όρου και η επανάληψη της χρήσης του, αναφέρθηκε η απόρριψη της διχοτόμησης που υπάρχει στην αντίθεση μεταξύ της ελίτ της κουλτούρας και του λαϊκού πολιτισμού, της τέχνης και της βιομηχανίας, του πολιτισμού και της ψυχαγωγίας, και τέλος της ατομικής δημιουργικότητας και βιομηχανικής καινοτομίας (Policy Research Group, 2013). Μελετητές έδωσαν έναν αρκετά γενικό ορισμό των δημιουργικών βιομηχανιών - εκείνων όπου «το προϊόν ή η υπηρεσία ενσωματώνει σημαντικά καλλιτεχνικά ή δημιουργικά συστατικά» (Grefe, 2002 σελ 19) - και τα τοποθετεί, χωρίς πρόσθετες διακρίσεις, "στη διασύνδεση μεταξύ τέχνης, πολιτισμού, επιχειρήσεων και τεχνολογίας" (CNUCED / UNCTAD, 2010). Στη Νέα Αγγλία ο όρος «δημιουργική οικονομία» χρησιμοποιήθηκε ειδικά για να περιγράψει και να χαρακτηρίσει τον νέο τομέα της οικονομικής δραστηριότητας που προκύπτει από τη συνένωση των εμπορικών και μη εμπορικών τμημάτων της πολιτιστικής παραγωγής (Mt Auburn Associates, 2000).

Η έκθεση για τη Δημιουργική Οικονομία (UNCTAD-UNDP, 2013) μετατοπίζει ή, καλύτερα, αναβαθμίζει το πλαίσιο αναφοράς της δημιουργικής βιομηχανίας στην αιφορία της τοπικής δημιουργικής οικονομίας. Επικεντρώνεται σε θέματα και μέτρα που μπορούν να βοηθήσουν τις τοπικές κοινότητες στις αναπτυσσόμενες χώρες να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματά τους σε αυτόν τον τομέα, αντισταθμίζοντας παράλληλα ορισμένες συστηματικές ασυμμετρίες (UNDP, 2013). Εξετάζει τις συγκεκριμένες πολιτικές προκλήσεις που παρουσιάζονται σε αστικό και περιφερειακό επίπεδο και επιδιώκει να προτείνει τρόπους προώθησης της δημιουργικής οικονομίας σε αυτά τα περιβάλλοντα.

Οι πόλεις και οι περιφέρειες είναι ένα προνομιούχο έδαφος λόγω των πυκνών δικτύων αλληλεπίδρασης ανθρώπων, αγορών και δραστηριοτήτων. “*Η πόλη ως σύνολο λειτουργεί ως ένα είδος δημιουργικού πεδίου - αν και αυτό που είναι εξίσου ανοιχτό στον υπόλοιπο κόσμο - στο οποίο πολλαπλά κομμάτια ροής πληροφοριών με ιδιαίτερη ένταση μεταξύ των ποικίλων μονάδων οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας που περιέχονται στο αστικού χώρου*” (Scott, 2007) Η ενσωμάτωση αυτών των τοπικών κόμβων είναι στενά συνδεδεμένη με την ενσωμάτωσή τους στην παγκόσμια οικονομία, ως χώροι πολιτιστικής δημιουργίας, παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης. Με άλλα λόγια, τα μεμονωμένα αστικά περιβάλλοντα αποτελούν όλο και περισσότερο συστήματα εσωτερικών συναλλαγών που ενσωματώνονται σε ένα ευρύτερο σύστημα παγκόσμιων συναλλαγών σε ένα πλέγμα σχέσεων που είναι ταυτόχρονα

συμπληρωματικές και ανταγωνιστικές (UNDP, 2013).

Κατανόηση αυτού του τοπικού δημιουργικού πεδίου ως οδηγού ανάπτυξης απαιτεί μια αναλυτική προοπτική που είναι κάπως διαφορετική από αυτή που βασίζεται στην προοπτική του εθνικού κράτους. Ειδικοί παράγοντες διαμορφώνουν τις προκλήσεις και ενισχύουν τις ικανότητες σε τοπικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, απαιτούνται προσαρμοσμένες πολιτικές για την οικοδόμηση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος σε κάθε τοπικό περιβάλλον. Ωστόσο, οι πολιτικές σε τοπικό επίπεδο είναι αναπόσπαστα τοποθετημένες σε ευρύτερα εθνικά πλαίσια, ιδίως όσον αφορά τη νομοθεσία και το κανονιστικό περιβάλλον. Έτσι, πολλοί κρίσιμοι τομείς πολιτικής ενδέχεται να είναι πέραν των αρμοδιοτήτων των τοπικών αρχών. Επομένως, είναι συχνά δύσκολο να γίνουν σκληρές και γρήγορες διακρίσεις μεταξύ των τοπικών και των εθνικών. Οι επιτυχείς πολιτικές θα προκύψουν γενικά από τις συνέργειες μεταξύ αυτών των δύο επιπέδων διακυβέρνησης, καθώς και από το πώς αλληλεπιδρούν και συνεργάζονται με τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνία των πολιτών (UNDP, 2013).

“Έχουμε εισέλθει σε μια νέα εποχή των ορίων – από πλευράς πόρων , από την άποψη του πλανήτη – και η απάντησή μας πρέπει να είναι να απελευθερώσουμε τον πιο ισχυρό ανανεώσιμο πόρο μας , την ανθρώπινη νοημοσύνη και την δημιουργικότητα . Η πολιτιστική μας ποικιλομορφία είναι ένα διεγερτικό της δημιουργικότητας. Η επένδυση σε αυτήν την δημιουργικότητα μπορεί να μεταμορφώσει τις κοινωνίες . Είναι ευθύνη μας να αναπτύξουμε τις δεξιότητες διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και σε νέους ανθρώπους να διατηρήσουν την ποικιλομορφία του κόσμου μας και να μάθουμε να ζούμε μαζί στην πολυμορφία των γλωσσών μας , των πολιτισμών και των θρησκειών , να επιφέρουμε αλλαγές.

Σήμερα , καλώ τα κράτη μέλη της UNESCO να μεταφέρουν αυτό το μήνυμα στο υψηλότερο επίπεδο, ώστε να συμπεριλάβουν τον πολιτισμό και την πολιτιστική ποικιλομορφία στην μετά το 2015 ατζέντα της βιώσιμης ανάπτυξης. Πρέπει να καταστήσουμε τον πολιτισμό ως προτεραιότητα τώρα!”.

Μήνυμα από την κα Ιρίνα Μπόκοβα , Γενική Διευθύντρια της UNESCO

2.1 Οικονομία του Πολιτισμού στην Ευρώπη

Στην μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EC-2006) εξετάζονται τρόποι ανάδειξης του

πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1. Ιστορικό πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής αξιολόγησης στην ΕΕ.

Η επανάσταση της Τεχνολογίας Πληροφοριών & Επικοινωνιών (ΤΠΕ) προκαλεί αυξημένη ζήτηση για "περιεχόμενο". Η αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτισμού και δημιουργικότητας αποδεικνύει την προστιθέμενη οικονομική αξία της δημιουργικότητας στην οικονομική ανάπτυξη, ενώ η μελέτη EC-2006 προσφέρει στατιστικά στοιχεία τόσο για τον πολιτισμό όσο και την δημιουργική βιομηχανία ότι πράγματι είχαν οικονομικές επιπτώσεις στο εθνικό και κατ' επέκταση ιδιωτικό ή δημόσιο εισόδημα.

Αρχικά, αναλύσεις των πιθανών "αποδόσεων των επενδύσεων" ήταν σπάνιες στον πολιτιστικό τομέα. Ο πολιτισμός θεωρείται παραδοσιακά από τις δημόσιες αρχές (τοπικές ή εθνικές) ως ζήτημα κόστους (συντά ως μέρος του προϋπολογισμού επικοινωνίας) και όχι ως επένδυση που δικαιολογείται από τους φορολογούμενους μέσω ενός κατάλληλου επιχειρηματικού σχεδίου. Από την άποψη της ιδιωτικής χρηματοδότησης, των πολιτιστικών και δημιουργικών έργων και των επιχειρήσεων, συχνά υφίστανται οικονομικά προβλήματα. Ωστόσο, η κατάσταση περιθωριοποίησης στον πολιτιστικό τομέα αλλάζει και προκλήθηκε από τους ακόλουθους παράγοντες. Η συμβολή του πολιτισμού στην οικονομία αναγνωρίστηκε σταδιακά και συνδυάστηκε με την ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών.

Ο πολιτισμός συμβάλλει άμεσα στην προστιθέμενη αξία του εθνικού εισοδήματος καθώς παρέχει προϊόντα για κατανάλωση, δηλαδή τα πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες που ενσωματώνονται σε βιβλία, ταινίες, μουσικές ηχογραφήσεις, συναυλίες κλπ. Επιπλέον, οι μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές αλλαγές στις κοινωνίες μας δίνουν μεγαλύτερη σημασία στον πολιτισμό ως προϊόν κατανάλωσης, ενώ θα έπρεπε να τον εισάγουμε στην απαραίτητη αλλαγή του τρόπου του βίου μας, ώστε να γίνει «αληθινός».

Η ζήτηση για όλο και μεγαλύτερο αριθμό διαφορετικών πολιτιστικών προϊόντων είναι ενδεικτική της μεταμοντέρνας συμπεριφοράς των καταναλωτών και δυστυχώς όχι των «πολιτών», αφού δεν συμμετέχουν στα κοινά, εκτός των social media...: οι καταναλωτές επιδιώκουν να διαφοροποιηθούν με την ιδιοποίηση των σημείων και των αξιών που σημαίνουν συγκεκριμένα προϊόντα. Οι συμπεριφορές αυτές οφείλονται σε μακροχρόνιες κοινωνικοοικονομικές διαρθρωτικές αλλαγές που παρατηρούνται στις δυτικές κοινωνίες.

Πράγματι οι κοινωνίες μας γίνονται ολοένα και περισσότερο «εξατομικευμένες». Η

έρευνα στις ανθρώπινες και κοινωνικές επιστήμες τονίζει την αυξανόμενη σημασία του «ατόμου» όλο και περισσότερο «ελεύθερου» από τους άλλους..., βλ. από τις παραδοσιακές πίστες (οικογένεια, εκκλησία, κοινωνική τάξη κλπ.). Η τάση αυτή ενισχύεται από το μέσο επίπεδο «εκπαίδευσης» που αντίθετα από ότι θα περίμενε κανείς δεν συμβάλλει τελικά στην «κοινωνικοποίηση» των εκπαιδευομένων: καθώς αυξάνεται, το ίδιο συμβαίνει και με τη ζήτηση για τον πολιτισμό. Βάσει του διαθέσιμου εισοδήματος, όσο πιο πλούσιες γίνονται οι κοινωνίες μας, τόσο πιο ασήμαντα γίνονται τα καταναλωτικά μας πρότυπα. Όταν οι βασικές ανάγκες καλύπτονται και ικανοποιούνται, η κατανάλωση γίνεται ολοένα και περισσότερο πολιτιστική εκδήλωση. Η τάση αυτή ενισχύεται από την αύξηση της διαθεσιμότητας του ελεύθερου χρόνου που μπορεί να αφιερωθεί σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Όλες αυτές οι κοινωνικές τάσεις συγκλίνουν στη διατήρηση μιας αυξανόμενης ζήτησης για κατανάλωση πολιτιστικού περιεχομένου και για πολιτιστική συμμετοχή.

Σημειωτέον, αναγνωρίζεται επίσης ολοένα και περισσότερο ότι η ωφέλεια που αποδίδεται στις ευρωπαϊκές οικονομίες είναι ευρύτερη από την απλή κατανάλωση πολιτιστικών αγαθών: ο πολιτισμός χρησιμοποιείται έμμεσα από πολλούς μη πολιτιστικούς οικονομικούς τομείς ως *πηγή καινοτομίας*. Η «δημιουργικότητα» είναι μια πολύπλοκη διαδικασία καινοτομίας που συνδυάζει διάφορες διαστάσεις όπως η τεχνολογία, η επιστήμη, η διαχείριση και ο πολιτισμός. Ο πολιτισμός παρέχει απτά και άυλα περιουσιακά στοιχεία αποτελούμενα από καλλιτεχνικά κληρονομιά, διαδικασίες, αναφορές και δεξιότητες που αλληλεπιδρούν με άλλες δεξιότητες και πόρους για την προώθηση της καινοτομίας.

Στην ουσία, ο πολιτισμός δεν αναλύεται ως πηγή *τελικής* κατανάλωσης (όπως στην περίπτωση των ταινιών, των βιβλίων, της μουσικής, του πολιτιστικού τουρισμού κ.λπ.) αλλά ως *πηγή ενδιάμεσης κατανάλωσης* στην παραγωγική διαδικασία, αφού τις περισσότερες φορές στην τελική κατανάλωση τα προϊόντα είναι λειτουργικά, αντίθετα από τα έργα τέχνης ή από την παραγωγή πολιτιστικών βιομηχανιών. Για παράδειγμα, η κουλτούρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή κληρονομιάς, παρέχοντας στοιχεία δημιουργικότητας σε άλλους οικονομικούς τομείς - η κληρονομιά ανανεώνεται συνεχώς. Αυτό συμβαίνει όταν ένα κομμάτι μουσικής "δειγματοληπτείται" για να δημιουργηθεί ένα νέο ή όταν παλιές εικόνες ή διάσημοι χαρακτήρες της λογοτεχνίας μας χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία έργων πολυμέσων ή ψυχαγωγίας.

Μπορούν να δοθούν πολλά παραδείγματα για να δείξουμε την οικονομική προστιθέμενη αξία της δημιουργικότητας και των πολιτιστικών συνιστωσών της:

- Ο **σχεδιασμός** θεωρείται χαρακτηριστικό παράδειγμα. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που περιλαμβάνει τη χρήση πολιτιστικών αναφορών και την εκπαίδευση για την παραγωγή μη πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών. Ο σχεδιασμός προσθέτει αξία (αισθητική και εργονομική αξία) σε λειτουργικά προϊόντα. Για παράδειγμα, στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας, η πρόσληψη των καλύτερων σχεδιαστών μπορεί να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχία ενός αυτοκινήτου.
- Η **εκμετάλλευση των άυλων στοιχείων** μέσω της αδειοδότησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας αντιπροσωπεύει έναν άλλο τρόπο δημιουργίας της δημιουργικότητας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την Ευρώπη που διαθέτει τεράστια πολιτιστική κληρονομιά από τους σημερινούς και τους προηγούμενους "δημιουργούς". Ένας χαρακτήρας, λ.χ., που ανήκει στη φινλανδική λαϊκή πολιτιστική κληρονομιά χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη παράγωγων προϊόντων. Το πολιτισμικό στοιχείο (δηλ ο χαρακτήρας που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα) επαναχρησιμοποιήθηκε στην ανάπτυξη τηλεοπτικών σειρών και πάρκων διασκέδασης στην Ασία και σε όλο τον κόσμο, δημιουργώντας έτσι σημαντικά δευτερογενή έσοδα.

2. Το πεδίο της οικονομίας του πολιτισμού - οριοθέτηση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα.

Η οριοθέτηση του τομέα του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι κρίσιμη στην εκτίμηση των επιπτώσεων τους. Εξετάζονται από την EC-2006 διάφοροι ορισμοί που δίδονται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο για να περιγράψει τον τομέα για σκοπούς αξιολόγησης. Η μελέτη παρέχει τη δική της μέθοδο συλλογής δεδομένων για τους διάφορους τομείς και δραστηριότητες για τη μέτρηση της οικονομίας του πολιτισμού στην Ευρώπη.

3. Χαρτογράφηση της οικονομίας του πολιτισμού σε αριθμούς.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την αξιολογή δράση της EC (2006) σε 4 καίρια σημεία:
- Η συμβολή του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στο ευρωπαϊκό Ακαθάριστο Εγχώριο

Προϊόν, την ανάπτυξη και την απασχόληση.

- Η συμβολή του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στην ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα.

- Οι προοπτικές του τομέα.

- Ο ρόλος της δημόσιας υποστήριξης και χορηγίας στην ευρωπαϊκή οικονομία του πολιτισμού.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της οικονομικής και κοινωνικής συνεισφοράς ελλείπει στατιστικής τυποποίησης στον τομέα είναι σημαντική αν σκεφτεί κανείς ότι η μόνη τυποποίηση λογαριασμών δίνεται στο *Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών* (ESA-2010). Αξιολογείται η εξέλιξη της πολιτιστικής κατανάλωσης και την προοπτική των τομέων, ιδίως σε σχέση με την ανάπτυξη της ψηφιακής τεχνολογίας.

Η ιδιαιτερότητα του τομέα σε σχέση με τη χρηματοδότησή του θα πρέπει να εξετάζεται μέσω της επίδρασης δημόσιων φορέων ή / και ιδιωτικών ιδρυμάτων. Το κεφάλαιο συμβάλλει στη χαρτογράφηση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στην Ευρώπη στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

4. Η έμμεση και μη ποσοτικοποιημένη συμβολή στην Ατζέντα της Λισαβόνας

Το έμμεσο και μη ποσοτικοποιημένο αντίκτυπο του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στην Ατζέντα της Λισαβόνας τίθεται υπό διερεύνηση.

Αρχικά εξετάζει τη στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ του τομέα περιεχομένου και των ΤΠΕ, με αποτέλεσμα τεράστιες προοπτικές ανάπτυξης και για τους δύο τομείς.

Στη συνέχεια εξετάζει τον αντίκτυπο του πολιτισμού σε τοπικό επίπεδο στην τουριστική βιομηχανία, την ανάπτυξη των πόλεων και τον ρόλο του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στην αστική αναγέννηση. Τονίζει τον ρόλο του πολιτισμού στην προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και περιγράφει τις στρατηγικές που υιοθετήθηκαν σε τοπικό επίπεδο για να προσελκύσουν την «δημιουργική τάξη». Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει επίσης τη συμβολή του πολιτισμού ως εργαλείου κοινωνικής ένταξης και συνοχής.

5. Μια στρατηγική για μια δημιουργική Ευρώπη.

Η δημιουργία της Ευρώπης ως δημιουργικού κόμβου είναι απαραίτητη για την ανταγωνιστικότητα της Ένωσης στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας. Επισημαίνονται οι αδυναμίες και τα πλεονεκτήματα των δημιουργικών βιομηχανιών της Ευρώπης και εξετάζονται

οι προκλήσεις τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει η Ευρώπη εάν θέλει να αξιοποιήσει στο έπακρο το δημιουργικό της δυναμικό. Παρακάτω αναφέρονται οι εν λόγω επισημάνσεις τονίζοντας τα δυνατά κι αδύναμα σημεία της. Πρώτον, μερικοί από τους μεγαλύτερους ανταγωνιστικούς παίκτες σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ευρωπαϊκής καταγωγής, αλλά δεν έχουν την ίδια δύναμη και μόχλευση σε σύγκριση με τις δημιουργικές βιομηχανίες που βασίζονται στις ΗΠΑ στις κυβερνήσεις. Δεύτερον, υπάρχει επικράτηση ισχυρών δημιουργικών βιομηχανιών και μυριάδες δημιουργικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων με ισχυρή τοπική παρουσία αλλά συχνά δεν μπορούν να επωφεληθούν από την εσωτερική αγορά με προβλήματα πρόσβασης στην αγορά και υποκεφαλαιοποίησης. Τρίτον, διατείνεται η σημασία του δημόσιου τομέα αλλά γνωρίζοντας την αντίσταση στην αποτίμηση των διεθνών προκλήσεων. Τέταρτον, διατηρείται η καταναλωτική ζήτηση (αύξηση της ζήτησης περιεχομένου) αλλά υπάρχει η κακή κατανόηση της ζήτησης των καταναλωτών σε σχέση με την ψηφιακή οικονομία. Τέλος, ισχυροποιούνται οι νόμοι για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στην ΕΕ αλλά γίνεται πασιφανή την αδυναμία εφαρμογής σε ορισμένες χώρες (επίπεδα πειρατείας) και επιδότησης ευρυζωνικών υπηρεσιών.

Επιπλέον, το κεφάλαιο παρουσιάζει τη σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της προώθησης της καινοτομίας, της προτεραιότητας της Λισαβόνας και της προώθησης της δημιουργικότητας. Τέλος, συνιστά ορισμένα σημεία δράσης τα οποία θα πρέπει να τονώσουν τη δημιουργία σε επίπεδο ΕΕ περιβάλλοντος ευνοϊκού για τη δημιουργικότητα. Τα σημεία δράσης αφορούν μία τριμερή πολιτική στρατηγική:

- ➔ την σύσταση μιας ανοικτής και ανταγωνιστικής ενιαίας αγοράς για μια κοινωνία της πληροφορίας και υπηρεσίες μέσω ενημέρωσης εντός της ΕΕ και να υποστηριχθεί η τεχνολογική σύγκλιση με τη «σύγκλιση των πολιτικών».
- ➔ την αύξηση των ευρωπαϊκών επενδύσεων κατά 80% στην έρευνα για τις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ).
- ➔ την προώθηση μιας ευρωπαϊκής κοινωνίας της πληροφορίας χωρίς αποκλεισμούς. Στο τέλος, θα πρέπει να θέσει τον πολιτισμό και τη δημιουργία στο επίκεντρο του ευρωπαϊκού σχεδίου για τα οφέλη της ευρωπαϊκής οικονομίας και την ανάπτυξή της.

2.2 «Δημιουργική» Οικονομία

Στην έκθεση των Ηνωμένων Εθνών UNCTAD 2013, η οικονομία της γνώσης λαμβάνει διαστάσεις δημιουργικότητας στο πολιτισμικό γίγνεσθαι. Με αυτή την ευρύτερη προοπτική, η δημιουργικότητα και ο πολιτισμός αναγνωρίζονται για την πολλαπλή συμβολή τους στην ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας κοινωνικής ενέργειας, εμπιστοσύνης και εμπλοκής, επιτρέποντας τόσο σε άτομα όσο και σε ομάδες να επιδιώκουν νέες προοπτικές ανάπτυξης, κι όχι μόνο οικονομική.

Ορισμοί των όρων για την *δημιουργική οικονομία*, *πολιτισμικές βιομηχανίες*, *δημιουργικές βιομηχανίες*, *πολιτισμική δημιουργία και καινοτομία* δίνονται και στην UNCTAD-2013. Η “δημιουργική οικονομία” περιλαμβάνει όχι μόνο πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες, αλλά και παιχνίδια κάθε είδους (ηλεκτρονικά, επιτραπέζια, κοκ.) καθώς κι ολόκληρο τον τομέα της «έρευνας και ανάπτυξης» (E & A). Επομένως, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τις πολιτιστικές δραστηριότητες και τις διαδικασίες ως τον πυρήνα μιας ισχυρής νέας οικονομίας, ασχολείται επίσης με εκδηλώσεις δημιουργίας σε τομείς που δεν θα γινόταν κατανοητοί ως “πολιτιστικοί”. Ο όρος “Πολιτιστικές βιομηχανίες” αναδεικνύει τη γενεαλογία του σε προηγούμενες εργασίες στη Σχολή της Φρανκφούρτης τη δεκαετία του 1930 και του 1940, οι οποίες απογοητευτικά υποτίμησαν την εμπορευματοποίηση της τέχνης ως παρέχοντας μια ιδεολογική νομιμοποίηση των καπιταλιστικών κοινωνιών και την εμφάνιση μιας λαϊκής βιομηχανίας πολιτισμού. Μέχρι τη δεκαετία του '80 ο όρος πολιτιστικές βιομηχανίες δεν συνιστούσε πλέον υποτιμητικές υποσχέσεις της προγενέστερης περιόδου και άρχισε να χρησιμοποιείται σε ακαδημαϊκούς κύκλους και κύκλους χάραξης πολιτικής ως θετική ετικέτα. Αυτό αναφέρεται σε μορφές πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης που έχουν στον πυρήνα τους ένα συμβολικό ή εκφραστικό στοιχείο. Αναφορικά με τις “δημιουργικές βιομηχανίες” εφαρμόζεται σε ένα πολύ ευρύτερο παραγωγικό σύνολο, συμπεριλαμβανομένων αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από τις πολιτιστικές βιομηχανίες και εκείνων που εξαρτώνται από την καινοτομία, συμπεριλαμβανομένων πολλών τύπων έρευνας και ανάπτυξης λογισμικού. Ένεκα της μετάβασης της δημιουργικής οικονομίας ως ένα σύνθετο σύστημα που αποκομίζει την «οικονομική της αξία» από τη διευκόλυνση της οικονομικής εξέλιξης, η δημιουργία της οικονομίας αποτέλεσε ένα σύστημα που παράγει προσοχή, πολυπλοκότητα, ταυτότητα και προσαρμογή, αν και είναι ο πρωταρχικός πόρος της δημιουργικότητας» (Cunningham et al, 2008). Επομένως, πολιτιστικές

και δημιουργικές βιομηχανίες είναι διαπολιτισμικές διαδρομές, καλλιεργώντας γενικότερες κοινωνικές διαταγές που διεγείρουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, εργάζοντας προς όφελος όλων.

Ο μοναδικός και κεντρικός ρόλος του τοπικού επιπέδου στην προώθηση αιεφόρων και αιεφόρων δημιουργικών οικονομιών θα πρέπει να επισημαίνεται.

Τρεις μη οικονομικούς τρόπους με τους οποίους η δημιουργικότητα και ο πολιτισμός συμβάλλουν στην ανάπτυξη μπορεί να είναι (UNCTAD-2013):

1. πώς η πολιτιστική έκφραση (ή καλλιτεχνική πρακτική), τόσο ατομική όσο και συλλογική, ενεργοποιεί τις κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα τις περιθωριακές και τις αποκεντρωμένες, για την κοινωνική και πολιτική τους ικανότητα ·
2. πώς η πολιτιστική κληρονομιά, τόσο απτή όσο και άυλη, εκτός από τα εισοδήματα που προσφέρει, παρέχει στους ανθρώπους τις πολιτιστικές μνήμες, τις γνώσεις και τις δεξιότητες ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία βιώσιμων σχέσεων με τους φυσικούς πόρους και τα οικοσυστήματα αλλά και για εμάς τους Έλληνες, «τις σχέσεις μας να ξαναγίνουν ανθρώπινες, δηλ. μη-ατομοκεντρικές» οι κοινωνίες μας. και
3. πώς ο πολεοδομικός σχεδιασμός και η αρχιτεκτονική δημιουργούν περιβάλλοντα που ενισχύουν την ατομική και ομαδική (εμείς θέλουμε «κοινωνική» ως σώμα «πόλεως»... όχι σύνολο ατόμων υπό κάποιο συμβόλαιο, βλέπε Σύνταγμα μόνο...) ευεξία και καλλιεργούν τη δημιουργικότητα. Η ικανότητα παραγωγής και πρόσβασης σε αυτά τα μονοπάτια - τα οποία συμπληρώνουν τις ευκαιρίες που δίνουν οι άνθρωποι να παράγουν, να διανέμουν και να καταναλώνουν πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες - πρέπει να καταμετρηθούν στις οργανικές ελευθερίες που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της βιώσιμης ανθρώπινης ανάπτυξης. Πρέπει ως Έλληνες να παντρέψουμε την ανάγκη μας για «πράξη» που είναι στοιχείο δημιουργίας (=έργο για το δήμο που αν και αξιόμισθο ενδέχεται να μην πληρώνεται) με τις οικονομικές μας ανάγκες, δηλ. τα απαραίτητα χρηματικά εισόδημα για αξιοπρεπή διαβίωση.

Αναδεικνύονται ποικίλες μορφές της δημιουργικής οικονομίας σε πολλά διαφορετικά τοπικά περιβάλλοντα στην Αφρική, τα Αραβικά Κράτη, την Ασία και τον Ειρηνικό, τη Λατινική

Αμερική και την Καραϊβική και προσφέρει μια επισκόπηση των βασικών τάσεων στις περιοχές αυτές, οι οποίες προέρχονται από μελέτες περιπτώσεων αναλύονται στην UNCTAD-2013. Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι η πολιτιστική δημιουργικότητα, τόσο εμπορεύσιμη όσο και μη εμπορεύσιμη, υπάρχει σε πολλούς διαφορετικούς τόπους και μορφές. Στον Νότο παγκοσμίως, αυτές οι μορφές δεν είναι καθρέπτες των εικόνων εκείνων στις ανεπτυγμένες χώρες ούτε χρειάζεται να είναι, αν και τα "μοντέλα" δημιουργικότητας στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες έχουν εξαχθεί σαν να ήταν η λογική τους παγκοσμίως συναφής. Ως εκ τούτου, ένας πιο παραγωγικός τρόπος για να ακολουθηθεί η τοπική αναπτυξιακή πολιτική είναι η βελτιστοποίηση του τρόπου με τον οποίο οι ιδέες πολιτικής σχετικά με τις δυνατότητες δημιουργικότητας που αναπτύχθηκαν προηγουμένως στον ανεπτυγμένο κόσμο μπορούν να προσαρμοστούν αποδοτικά και κριτικά στις τοπικές φιλοδοξίες, τα περιουσιακά στοιχεία, τους περιορισμούς και ενέργειες.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι κρίσιμοι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον σχεδιασμό μιας πολιτικής ή στρατηγικής για την ανάπτυξη της τοπικής δημιουργικής οικονομίας.

1. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μεγάλη και πιο γεμάτη πρόκληση στην ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας παγκοσμίως είναι η χρηματοδότηση. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα επειδή η πολιτιστική επιχείρηση λειτουργεί de facto σε ένα υβρίδιο μη κερδοσκοπικής και εμπορικής δραστηριότητας. Οι βιώσιμες επιδοτήσεις είναι απαραίτητες σε ορισμένες περιπτώσεις, ενώ οι υπολογιζόμενες επενδύσεις θα είναι κατάλληλες σε άλλες. Είναι απαραίτητο να επιτευχθεί η σωστή ισορροπία. Αυτή η πρόκληση δεν επιτυγχάνεται με κανένα τρόπο στις ανεπτυγμένες χώρες. το καθήκον είναι ακόμα πιο ευαίσθητο στις ρυθμίσεις των αναπτυσσόμενων χωρών. Ένα επιπλέον ζήτημα στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ότι τόσο μεγάλη χρηματοδότηση για τον τομέα των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών προέρχεται από τους προϋπολογισμούς για την αναπτυξιακή συνεργασία των χωρών του παγκόσμιου Βορρά και όχι από τις τοπικές κυβερνήσεις.
2. Πριν από κάθε συγκεκριμένο μέτρο απαιτείται μια αλλαγή προοπτικής: για να δει κανείς την οικονομία όχι ως αφαίρεση, αλλά ως γείωση, χτισμένη από φορείς, απαιτούνται οι μεσάζοντες. Το πλούσιο δίκτυο ανθρώπινων και κοινωνικών σχέσεων είναι οι

οικονομικές πρακτικές που συγκλίνουν και συσσωρεύονται με την πάροδο του χρόνου και σε διαφορετικά μέρη για να διαμορφώσουν συγκεκριμένες πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Μια τέτοια προσέγγιση απαιτεί προσεκτική τοπική ανάλυση, ώστε να μπορούμε να σκεφτόμαστε μέσα από μια ποικιλία επιλογών στο πλαίσιο των προσδοκιών των ανθρώπων. Αυτό απαιτεί επίσης ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο με τον οποίο καλλιεργούνται οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Ως εκ τούτου δίδεται έμφαση στους πράκτορες, τους μεσάζοντες και τους θεσμούς.

3. Η λήψη αποφάσεων από τοπικούς παράγοντες και κοινότητες. Με τοπική τεχνογνωσία και ικανότητα, η τοπική κοινωνία μπορεί να διαπραγματευτεί την οριακή θέση της σε σχέση με τις παγκόσμιες πολιτισμικές και οικονομικές ροές και να φτάσει σε πολύ μεγαλύτερες αγορές από μια ξεχωριστή και εύρωστη τοπική βάση. Με αυτόν τον τρόπο προτείνονται μηχανισμοί για την ανάπτυξη και την ενίσχυση ολόκληρης της αλυσίδας αξίας από τη δημιουργία και την παραγωγή έως τη διανομή και την ανάπτυξη ικανοτήτων για την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα.
4. Τα ουσιαστικά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι επίσης σημαντικά, μαζί με μια ηθική εξυπηρέτησης των ανθρώπων και των προσδοκιών τους, συμπεριλαμβανομένων των διαστάσεων της ανάπτυξης και της ευημερίας των κοινοτήτων. Τα δικαιώματα αυτά παρέχουν ευκαιρίες με διάφορους τρόπους, καθώς ρυθμίζουν την κυριότητα, προσθέτουν αξία και διευκολύνουν το εμπόριο πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών, ωφελώντας έτσι τους ατομικούς δημιουργούς καθώς και τις δημιουργικές κοινότητες. Τα κίνητρα και τα οφέλη που προσφέρουν ενθαρρύνουν τις επενδύσεις και την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρηματικών μοντέλων, συμβάλλοντας στην επίτευξη διαρκών οικονομικών και κοινωνικών οφελών. Παρέχουν στους δημιουργούς και άλλους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να ελέγχουν τη χρήση των λογοτεχνικών, καλλιτεχνικών, μουσικών και δραματικών έργων τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα (με την επιφύλαξη ορισμένων περιορισμών και επιτρεπόμενων εξαιρέσεων).
5. Τέλος, στον σημερινό κόσμο του διαδικτύου, οι διακρατικές ανταλλαγές και ροές διαδραματίζουν έναν απαραίτητο ρόλο, ιδίως όσον αφορά την πρόσβαση στις παγκόσμιες

αγορές και την ψηφιακή συνδεσιμότητα. Η δημιουργική οικονομία δεν δεσμεύεται από σύνορα. Αντ' αυτού, δεσμεύεται σε πολύπλοκα δίκτυα και τοπολογικές ροές ανθρώπων, ιδεών, πόρων και προϊόντων. Οι ψηφιακές πλατφόρμες που είναι τώρα διαθέσιμες για τη στήριξη των πολιτιστικών και δημιουργικών επιχειρήσεων είναι ένα προφανές σημείο συζήτησης αλλά εξακολουθούν να είναι ζωτικής σημασίας οι φυσικοί δεσμοί μεταξύ των τόπων, η διεθνής κινητικότητα δημιουργικών εργαζομένων και οι προκύπτουσες πολυπληθείς κοινωνίες που χαρακτηρίζουν ολοένα και περισσότερο ολόκληρο τον κόσμο

Ζητήματα που αφορούν τις επενδύσεις στην ανάπτυξη της τοπικής δημιουργικής οικονομίας, σειρά **δεικτών αποτελεσματικότητας** και επιτυχίας για χρήση από τους τοπικούς φορείς χάραξης πολιτικής, μπορεί να αναζητηθούν στην UNCTAD-2013. Αυτοί οι ποιοτικοί και ποσοτικοί δείκτες θα επιτρέψουν στους τοπικούς φορείς χάραξης πολιτικής να αξιολογήσουν τους διαθέσιμους πόρους και δυνατότητες σε τοπικό επίπεδο, καθώς και τη φύση και το επίπεδο των αποτελεσμάτων που θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσω επενδύσεων στη δημιουργική οικονομία.

Οι δείκτες που αφορούν οικονομικό περιεχόμενο είναι αποτέλεσμα πρωταρχικής σημασίας μπορεί να είναι η ώθηση στην τοπική οικονομία που παράγεται από τις πολιτιστικές βιομηχανίες, η οποία αντανακλάται σε δείκτες όπως η αξία της περιφερειακής παραγωγής, η απασχόληση, οι επιχειρηματικές επενδύσεις, η ανάπτυξη δεξιοτήτων στο εργατικό δυναμικό και η ανάπτυξη του τουρισμού. Επιπλέον, τα αποτελέσματα σχετικά με τη διανομή των ωφελειών από την οικονομική ανάπτυξη ενδέχεται να είναι ανησυχητικά, όπως η πρόοδος προς την κατεύθυνση της μείωσης της φτώχειας.

Οι δείκτες που σχετίζονται με τα κοινωνικά αποτελέσματα περιστρέφονται γύρω από την κεντρική ιδέα της κοινωνικής συνοχής και τη συμβολή της δημιουργικής οικονομίας στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, στον εορτασμό της πολιτιστικής ταυτότητας, στην ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. η εκπαίδευση μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως δείκτης των αποτελεσμάτων που θέτουν τις βάσεις για τη μελλοντική κοινωνική πρόοδο.

Εντούτοις, η προώθηση της ευημερίας της κοινότητας μέσω της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στην καλλιτεχνική και πολιτιστική κατανάλωση, παραγωγή και συμμετοχή μπορεί να αποτελέσει σημαντικό αποτέλεσμα από την ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας. Οι δείκτες του πολιτισμού σχετίζονται επίσης με τα είδη εγγενών ωφελειών που μπορούν να αποδώσουν οι τέχνες.

Όσον αφοράν το περιβάλλον, οι δείκτες αυτής της κατηγορίας υπογραμμίζουν τους σημαντικούς δεσμούς μεταξύ πολιτισμού και περιβάλλοντος στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης. Τα αποτελέσματα αυτού του δείκτη δεν αντικατοπτρίζουν μόνο την ευαισθητοποίηση στην κοινότητα, αλλά και τα οφέλη που προκύπτουν από τις στενές σχέσεις μεταξύ πολιτισμού, παραδοσιακής γνώσης και διαχείρισης των φυσικών πόρων.

Στρατηγικές και πρακτικές πτυχές των πρωτοβουλιών **αειφόρου ανάπτυξης** που επικεντρώνονται στη δημιουργικότητα και τον πολιτισμό επίσης αναφέρονται στην UNCTAD-2013. Αυτό γίνεται με την εξέταση των επιλογών που έγιναν στο πλαίσιο του σχεδιασμού και υλοποίησης μεγάλου αριθμού μικρών και μεσαίων μεγέθους πρωτοβουλίες που διεξάγονται υπό την αιγίδα του διεθνούς ταμείου πολιτιστικής πολυμορφίας της UNESCO (IFCD) και την Ανάπτυξη της Χιλιετίας του UNDP-Ισπανία. Στόχοι του Αμοιβαίου Κεφαλαίου επίτευξης στόχου (MDG-F) Πολιτισμός και ανάπτυξη. Αυτό το επίπεδο ανάλυσης αποκαλύπτει τις τάσεις της ενεργού ιεράρχησης των στρατηγικών, με την πρόθεση της παροχής στους τοπικούς φορείς λήψης αποφάσεων υψηλότερου επιπέδου κατανόησης και διορατικότητας για τεκμηριωμένη λήψη αποφάσεων και στρατηγικού σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι

- Πρώτον, εκτός από τα οικονομικά οφέλη της, η δημιουργική οικονομία παράγει και μη χρηματική αξία, η οποία συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη ανθρωποκεντρικής και αειφόρου ανάπτυξης.
- Δεύτερον, η δημιουργική οικονομία είναι δυνατό να καταστήσει τον πολιτισμό ως έναν οδηγό και παράγοντα οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης.
- Τρίτον, συστήνεται η αποκάλυψη ευκαιριών μέσα από τη χαρτογράφηση των τοπικών πόρων της δημιουργικής οικονομίας.

- Τέταρτον, προτείνεται η ενίσχυση της βάσης τεκμηρίωσης μέσω της αυστηρής συλλογής δεδομένων ως θεμελιώδους ανάντη επένδυσης σε οποιαδήποτε συνεκτική αναπτυξιακή πολιτική δημιουργικής οικονομίας.
- Προτάσσεται, επίσης, η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ άτυπων και επίσημων τομέων ως ζωτικής σημασίας για μια ενημερωμένη ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομικής πολιτικής καθώς κι είναι δυνατόν να αναλυθούν οι κρίσιμοι παράγοντες επιτυχίας που συμβάλλουν στη δημιουργία νέων οδών για την ανάπτυξη της τοπικής δημιουργικής οικονομίας.
- Έπειτα, δίδονται οι δυνατότητες επενδύσεων τόσο σε βιώσιμη δημιουργική επιχειρηματική ανάπτυξη σε όλη την αλυσίδα αξίας όσο και στην τοπική ανάπτυξη ικανοτήτων για την επικείμενη ενδυνάμωση δημιουργών και πολιτιστικών επιχειρηματιών, κυβερνητικών αξιωματούχων και εταιρειών του ιδιωτικού τομέα.
- Παρατίθεται η στοχοθεσία συμμετοχής στη συνεργασία South-South για τη διευκόλυνση της παραγωγικής αμοιβαίας μάθησης και την ενημέρωση των θεμάτων της διεθνούς πολιτικής για την ανάπτυξη καθώς κι εκείνης περί ενσωμάτωσης του πολιτισμού σε τοπικά προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ακόμη και όταν αντιμετωπίζουν ανταγωνιστικές προτεραιότητες.

2.3 Ευκαιρίες και προοπτικές για τη χώρα μας

Έχοντας ως δεδομένο ότι για τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD), η δημιουργική οικονομία είναι μια εξελισσόμενη αντίληψη που βασίζεται σε δημιουργικά περιουσιακά στοιχεία που ενδεχομένως δημιουργούν οικονομική ανάπτυξη και ανάπτυξη (2008):

- Μπορεί να προωθήσει τη δημιουργία εισοδήματος, την πολιτιστική πολυμορφία και την ανθρώπινη ανάπτυξη.
- Περιλαμβάνει οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές πτυχές που αλληλεπιδρούν με τους στόχους της τεχνολογίας, της πνευματικής ιδιοκτησίας και του τουρισμού.
- Πρόκειται για ένα σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων βασισμένων στη γνώση με αναπτυξιακή διάσταση και διασυνδεδεμένες διασυνδέσεις σε μακροοικονομικά και μικροοικονομικά επίπεδα με τη συνολική οικονομία.

- Είναι μια εφικτή αναπτυξιακή επιλογή για καινοτομία, πολυκλαδικές πολιτικές απαντήσεις και διυπουργική δράση.
- Στην καρδιά της δημιουργικής οικονομίας είναι οι δημιουργικές βιομηχανίες. Η καλλιτεχνική εργασία έχει τις στάσεις και τις δεξιότητες που ευνοούν την καινοτομία - οι απόφοιτοι καλών τεχνών είναι πιο πρόθυμοι να δοκιμάσουν νέα πράγματα, να έχουν ανοχή για ασάφεια και να ενεργούν ως κοινωνικοί μεσίτες σε όλους τους κλάδους.
- Η καλλιτεχνική εργασία επηρεάζει την καινοτομία με τον τρόπο που είναι οργανωμένη - η εργασία στο έργο και το χαρτοφυλάκιο είναι όλο και περισσότερο ο κανόνας και μοιάζουν πολύ με την οργάνωση της καλλιτεχνικής εργασίας (η οποία μπορεί αναμφισβήτητα να αποτελέσει πρότυπο για την υπόλοιπη οικονομία).
- Οι καλλιτεχνικές επιπτώσεις της εργασίας στην καινοτομία μέσω της ευρείας "καλλιέργειας" δραστηριοτήτων - καθώς οι πολιτισμικές ιδέες και εικόνες γίνονται ολοένα και περισσότερο μέρος των μη πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών, η καλλιτεχνική εργασία παρέχει περιεχόμενο που απαιτεί «καλλιτεχνική δημιουργικότητα».

Λαμβάνοντας, επίσης, υπόψη ότι εφόσον το μοντέλο εσόδων των διαφόρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων ή επιχειρήσεων ποικίλλει σημαντικά, παρατηρούνται ιδιαιτερότητες στον τομέα του πολιτισμού:

- Τα προϊόντα είναι συχνά βραχύβια με αναλογία υψηλού κινδύνου αποτυχιών πέρα από την επιτυχία.
- Τα προϊόντα διατίθενται στο εμπόριο για τοπικό κοινό με διαφορετικές γλώσσες, αλλά ανταγωνίζονται τα διεθνή προϊόντα με παγκόσμια έκκληση. Η δομή της αγοράς του πολιτιστικού τομέα και ιδίως των πολιτιστικών βιομηχανιών είναι συνεπώς πιο πολύπλοκο.
- Η αγορά είναι εξαιρετικά ασταθής, ανάλογα με τη μόδα, τις τάσεις και την αβεβαιότητα κατανάλωσης. Ορισμένοι τομείς είναι έντονα "χτυπημένη" (κινηματογράφος και μουσική).
- Ο πολιτισμός έχει σημαντικό κοινωνικό ρόλο ως σημαντικό και ελκυστικό εργαλείο επικοινωνίας.

Βάσει των παραπάνω, θεωρούμε ότι η ελληνική επικράτεια έχει την ευκαιρία βελτίωσης του πολιτιστικού της τομέα μέσω του τουρισμού, της λήψης πρωτοβουλιών από τοπικές κοινότητες, της αγροβιοτεχνίας και της θωράκισης της καλλιτεχνικής παιδείας για την (ανα-) γέννηση

διαφωτισμένων καλλιτεχνών. Άξιο λόγου αποτελεί ότι η Ελλάδα μεταξύ άλλων συντηρεί μία παγκοσμίου κλάσης πολιτιστική κληρονομία που λειτουργεί ως πόλος έλξης για εν δυνάμει τουρίστες. (ED, 2006)

Ο πολιτισμός χρησιμοποιείται εν μέρει σήμερα ως μέρος του τουριστικού προϊόντος. Υπάρχουν περιπτώσεις που δείχνουν το δυναμικό που υπάρχει για την προσέλκυση εισερχομένων ή εγχώριων τουριστών (Skoultzos & Vagionis, 2015). Το Μουσείο της Ακρόπολης, για παράδειγμα, δείχνει τη σημασία της αποτελεσματικής διαχείρισης και προώθησης. Η κατάλληλη διαχείριση, προώθηση και εκμετάλλευση αρχαιολογικών χώρων και υφιστάμενων μουσείων και ιδίως εκείνων που βρίσκονται σε πόλεις και σημεία εισόδου (π.χ. διεθνή αεροδρόμια) μπορεί να αυξήσει τις ροές τουριστών σε ορισμένες περιοχές. Οι αρχαιολογικοί χώροι δεν αξιοποιούνται πλήρως σύμφωνα με τις δυνατότητές τους. Για παράδειγμα, οι επισκέπτες στην Ακρόπολη αντιπροσωπεύουν μόνο το 7,1% των συνολικών αφίξεων εισερχόμενων τουριστών σε εθνικό επίπεδο και οι Δελφοί μόνο το 1,3% των συνολικών αφίξεων¹⁶. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το ποσοστό των επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο περιλαμβάνει τους εγχώριους τουρίστες, ώστε το ποσοστό των εισερχόμενων τουριστών να μειώνεται περαιτέρω. Αυτή είναι η κατάσταση στους υπόλοιπους αρχαιολογικούς χώρους. Προφανώς, πρέπει να εφαρμοστούν περαιτέρω στρατηγικές και πολιτικές για τη βελτίωση της ελκυστικότητας αυτών των τοποθεσιών (Skoultzos & Vagionis, 2015).

Εκτός από τους παραδοσιακούς προορισμούς της ελληνικής αγοράς, οι τοπικές κοινότητες έχουν τη δυνατότητα να επωφεληθούν περισσότερο στα πλαίσια πρωτοβουλιών της εκμετάλλευσης αρχαιολογικών χώρων και μουσείων. Οι πόλεις μπορούν να επικεντρωθούν σε άλλους τύπους ταξιδιών εκτός από τον μαζικό τουρισμό. Πολλοί από τους αρχαιολογικούς χώρους βρίσκονται σε πόλεις ή κοντά σε αυτές και είναι εύκολα προσβάσιμοι λόγω της σχετικής υποδομής (π.χ. αεροδρόμια, εύκολη πρόσβαση μέσω οδού κλπ.). Ως εκ τούτου, πρέπει να δοθεί έμφαση στην προώθηση και την ανάπτυξη του πολιτισμού ως μέρος του τουρισμού σε αυτούς τους προορισμούς. Η απαραίτητη υποδομή στις πόλεις είναι διαθέσιμη όλο το χρόνο και πρέπει να αξιοποιηθεί για τη μείωση της εποχικότητας στους προορισμούς αυτούς. Επιπλέον, άλλα οι δραστηριότητες όπως τα ψώνια και η διασκέδαση (εύκολα οργανωμένες στο αστικό περιβάλλον) μπορούν να συνδυαστούν με το πρωταρχικό κίνητρο του πολιτισμού. Σε μια τέτοια περίπτωση,

θα υπάρξουν πολλαπλά οφέλη για διάφορους τομείς της τοπικής οικονομίας (π.χ. καταστήματα, εκδηλώσεις, φεστιβάλ κλπ.) Ένας από τους παράγοντες που μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα είναι η περαιτέρω προώθηση και αξιοποίηση του Παγκοσμίου Κόσμου Τοποθεσίες κληρονομιάς που περιλαμβάνονται στον σχετικό κατάλογο της UNESCO. Σύμφωνα με σχετικές πληροφορίες της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος (2014), 1,4 μνημεία ανά 10.000 βρίσκονται στην Ελλάδα, ο οποίος είναι ο μέσος αριθμός του σχετικού αριθμού στην Ευρώπη (1,4). Επιπλέον, αυτό είναι ένα υψηλό ποσοστό για την Ελλάδα, ειδικά σε σύγκριση με ορισμένους ανταγωνιστές όπως η Τουρκία (0,3), η Ισπανία (1,1) ή η Γαλλία (0,7). (Skoultzos & Vagionis, 2015)

Το πεδίο εφαρμογής της δεν περιορίζεται στην παραγωγή υψηλής τεχνολογίας, καθώς η μεγάλη πολιτιστική παραγωγή στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ένταση βιοτεχνίας. Οι επενδύσεις στις παραδοσιακές αγροτικές βιοτεχνίες, για παράδειγμα, μπορούν να ωφελήσουν τους γυναίκες τεχνίτες, ενισχύοντας τους να αναλάβουν τη ζωή τους και να δημιουργήσουν εισόδημα για τις οικογένειές τους, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου υπάρχουν περιορισμένες ευκαιρίες εισοδήματος. Όλοι αυτοί οι παραγωγικοί τομείς έχουν σημαντική οικονομική αξία, ενώ παράλληλα αποτελούν φορείς βαθιάς κοινωνικής και πολιτιστικής σημασίας (UNCTAD, 2013). Η Ελλάδα είναι μια τυπική μεσογειακή χώρα και, ως εκ τούτου, οι κλιματολογικές συνθήκες είναι γενικά ευνοϊκές για τις γεωργικές πρακτικές, ιδιαίτερα τις φυτικές καλλιέργειες. Το κλίμα είναι εύκρατο και ήπιο, με υγρούς χειμώνες και καυτά καλοκαίρια, αλλά από την άλλη πλευρά, το ορεινό και ορεινό τοπίο, μαζί με τους ανεπαρκείς υδάτινους πόρους, αποτελούν σοβαρό βάρος για την εγχώρια γεωργία όσον αφορά το κόστος παραγωγής και τη συνολική αποδοτικότητα. Ο πρωτογενής τομέας στην Ελλάδα αποτελεί σημαντικό κλάδο της εθνικής οικονομίας όχι μόνο λόγω της συμβολής του στους μακροοικονομικούς δείκτες αλλά και ως βασικού στοιχείου για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στις αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές, περίπου το 50% του τοπικού ΑΕΠ και της απασχόλησης (Galanopoulos et al, 2006)

Η Ελλάδα θεωρείται ευρέως ως το λίκνο της δυτικής κουλτούρας (Mazlish, 2004) και της δημοκρατίας. Οι σύγχρονες δημοκρατίες οφείλουν χρέος στις ελληνικές πεποιθήσεις στην κυβέρνηση από τους ανθρώπους, δίκη από την κριτική επιτροπή και ισότητα σύμφωνα με το νόμο. Οι αρχαίοι Έλληνες πρωτοστάτησαν σε πολλούς τομείς που βασίζονται στη συστηματική σκέψη, συμπεριλαμβανομένης της βιολογίας, της γεωμετρίας, της ιστορίας, της φιλοσοφίας και

της φυσικής (Myres, 1953). Εισήγαγαν τόσο σημαντικές λογοτεχνικές μορφές όπως η επική και λυρική ποίηση, η ιστορία, η τραγωδία και η κωμωδία. Κατά την επιδίωξη της τάξης και της αναλογίας, οι Έλληνες δημιούργησαν ένα ιδεώδες ομορφιάς που επηρέασε έντονα τη δυτική τέχνη (Kretz, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: – ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Στις προηγούμενες ενότητες, συνειδητοποιήσαμε πώς υπάρχουν δείκτες που καθορίζουν τους παράγοντες ή τις μεταβλητές που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση των πραγματικών ή δυνητικών αποτελεσμάτων, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η βελτίωση των επιπέδων αυτών των παραγόντων συνιστά καθαρό όφελος. για παράδειγμα, η αύξηση της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής παραγωγής ή η μείωση των ποσοστών εγκληματικότητας ή η επέκταση των πολυγλωσσικών προγραμμάτων στα σχολεία περιλαμβάνει το όφελος που θα μπορούσε να αναμένεται ή να επιδιωχθεί ως αποτέλεσμα της πολιτικής παρέμβασης σε κάθε των περιοχών αυτών. Συμπεραίνουμε ότι οποιοδήποτε σχέδιο ή στρατηγική που περιλαμβάνει επενδύσεις σε κάποια πτυχή της δημιουργικής οικονομίας θα εξαρτηθεί από την επίτευξη ενός ποσοστού απόδοσης, ανεξάρτητα από το αν η απόδοση αυτή μετράται σε οικονομικούς όρους ή σε άλλη μετρική. Με άλλα λόγια, τα αποτελέσματα που αναμένεται να προκύψουν από την επένδυση θα μπορούσαν να αποτιμηθούν με βάση τα διάφορα οφέλη που αναμένεται να προκύψουν για την τοπική οικονομία και την κοινότητα.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών (ESA, 2013), η *οικονομική εμφάνιση των περιουσιακών στοιχείων περιλαμβάνει την αύξηση του όγκου των παραχθέντων και των μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων η οποία δεν είναι αποτέλεσμα παραγωγής.*

Συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων τα ακόλουθα: α) ιστορικά μνημεία, π.χ. κτίσματα ή τοποθεσίες με ιδιαίτερη αρχαιολογική, ιστορική ή πολιτιστική σημασία, όταν η αξία τους αναγνωρίζεται πρώτη φορά στον ισολογισμό. Αναφορικά με τους δορυφορικούς λογαριασμούς που απαρτίζουν τις στατιστικές φορολογικών εσόδων και αποτελούν κομμάτια των εθνικών λογαριασμών, εναπόκειται κι ο πολιτιστικός & δημιουργικός τομέας που απεικονίζουν την οικονομική σημασία. Αξίζει να σημειωθεί ότι “ο τομέας των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ) (S.15) αποτελείται από μη κερδοσκοπικά ιδρύματα τα οποία είναι χωριστές νομικές οντότητες, εξυπηρετούν νοικοκυριά και είναι ιδιωτικοί παραγωγοί μη εμπορεύσιμου προϊόντος. Οι κύριοι πόροι τους προέρχονται από προαιρετικές εισφορές —σε χρήμα ή σε είδος— νοικοκυριών με την ιδιότητά τους ως καταναλωτών, από πληρωμές εκ μέρους

της γενικής κυβέρνησης, καθώς και από εισόδημα περιουσίας. 2.130 Αν τα ιδρύματα αυτά δεν είναι πολύ σημαντικά, δεν περιλαμβάνονται στον τομέα ΜΚΙΕΝ αλλά στον τομέα των νοικοκυριών (S.14), επειδή οι συναλλαγές τους δεν μπορούν να διαχωριστούν από τις μονάδες του εν λόγω τομέα. Τα ΜΚΙΕΝ μη εμπορεύσιμων προϊόντων που ελέγχονται από τη γενική κυβέρνηση ταξινομούνται στον τομέα της γενικής κυβέρνησης (S.13). Ο τομέας των ΜΚΙΕΝ περιλαμβάνει τα παρακάτω κύρια είδη ΜΚΙΕΝ που παρέχουν μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες σε νοικοκυριά:

α) συνδικάτα, επαγγελματικές και επιστημονικές εταιρείες, ενώσεις καταναλωτών, πολιτικά κόμματα, εκκλησίες ή θρησκευτικές εταιρείες (όπου συμπεριλαμβάνονται και αυτές που χρηματοδοτούνται, αλλά δεν ελέγχονται από κυβερνήσεις), καθώς και κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές λέσχες· και β) φιλανθρωπικά ιδρύματα και οργανισμούς αρωγής και παροχής βοήθειας που χρηματοδοτούνται με προαιρετικές μεταβιβάσεις σε χρήμα ή σε είδος από άλλες θεσμικές μονάδες. Ο τομέας S.15 περιλαμβάνει τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και τους οργανισμούς αρωγής ή παροχής βοήθειας που εξυπηρετούν μονάδες μη μόνιμους κατοίκους, ενώ δεν περιλαμβάνει τους οργανισμούς στους οποίους η ιδιότητα του μέλους παρέχει δικαίωμα πρόσβασης σε προκαθορισμένο σύνολο αγαθών και υπηρεσιών.” Με άλλα λόγια, αναφέρεται αρνητικά η πολιτισμική αξία, αφού δεν θεωρείται «οικονομική» (με την έννοια ότι δεν πωλείται/αγοράζεται, δεν είναι ανταγωνιστικό ούτε δημόσιο αγαθό...) αξία κι επομένως δεν περιλαμβάνεται στην «Τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών» (ESA, 2013)

Όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία των ισολογισμών αποτελούν οικονομικά περιουσιακά στοιχεία. Στα οικονομικά οφέλη πολιτισμικών ιδρυμάτων συγκαταλέγονται

- το πρωτογενές εισόδημα, λ.χ. το λειτουργικό, δηλαδή όταν “ο οικονομικός κύριος χρησιμοποιεί το περιουσιακό στοιχείο ο ίδιος, ή το εισόδημα περιουσίας, όταν επιτρέπει σε τρίτους να το χρησιμοποιούν” (ESA, 2013). Τα οφέλη δημιουργούνται ένεκα της χρήσης των περιουσιακών στοιχείων και της αξίας κατόπιν διάθεσης ή κατάργησης των περιουσιακών στοιχείων. Τα δημόσια μνημεία ονομάζονται ως μη οικιστικά κτίρια. “Τα δημόσια μνημεία προσδιορίζονται βάσει της ιδιαίτερης ιστορικής, εθνικής, περιφερειακής, τοπικής, θρησκευτικής ή συμβολικής τους σπουδαιότητας. Περιγράφονται ως δημόσια λόγω του ότι είναι προσβάσιμα από το ευρύ κοινό και όχι λόγω του ότι ανήκουν στην κυριότητα του δημόσιου τομέα. Οι επισκέπτες συχνά πληρώνουν τέλη εισόδου για την πρόσβαση σ’ αυτά. Η ανάλωση πάγιου κεφαλαίου για τα νέα μνημεία ή για σημαντικές

βελτιώσεις σε υπάρχοντα μνημεία πρέπει να υπολογίζεται με βάση την παραδοχή της μεγάλης ωφέλιμης ζωής. Άλλα παραδείγματα κτιρίων πλην κατοικιών είναι οι αποθήκες και τα βιομηχανικά κτίρια, τα εμπορικά κτίρια, τα κτίρια για δημόσια αναψυχή, τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια, τα εκπαιδευτικά κτίρια, τα υγειονομικά κτίρια κ.λπ.” (ESA, 2010).

Παρακάτω παρατίθενται λογαριασμοί από το ESA – 2010 που φαίνονται τα πεδία στα οποία μπορεί να αξιολογηθεί η πολιτιστική και δημιουργική βιομηχανία, κι από απλό περιουσιακό στοιχείο να μετατραπεί σε οικονομικό τέτοιο.

Οι πηγές είναι

είτε

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5925693/KS-02-13-269-EN.PDF/44cd9d01-bc64-40e5-bd40-d17df0c69334>

είτε

<https://www.statistics.gr/esa-2010>

Λογαριασμός απόκτησης μη χρηματοοικονομικών στοιχείων

Μεταβολές ενεργητικού			Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
P.5g	Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	414	B.101	Μεταβολές της καθαρής θέσης λόγω αποταμίευσης και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων	202
P.5n	Καθαρός σχηματισμός κεφαλαίου	192			
P.51g	Ακαθάριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου	376			
P.511	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις πάγιων περιουσιακών στοιχείων	359			
P.5111	Αποκτήσεις νέων πάγιων περιουσιακών στοιχείων	358			
P.5112	Αποκτήσεις υπαρχόντων πάγιων περιουσιακών στοιχείων	9			
P.5113	Διαθέσεις υπαρχόντων πάγιων περιουσιακών στοιχείων	- 8			
P.512	Κόστος μεταβίβασης της κυριότητας μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων	17			
P.51c	Ανάλωση πάγιου κεφαλαίου	- 222			
P.52	Μεταβολές αποθεμάτων	28			
P.53	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις τιμαλφών	10			
NP	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων	0			
NP.1	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις φυσικών πόρων	0			
NP.2	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις συμβάσεων, μισθώσεων και αδειών	0			
NP.3	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων	0			
B.9	Καθαρή ικανότητα χρηματοδότησης (+) / Καθαρή ανάγκη για χρηματοδότηση (-)	10			

III.3.1: Λογαριασμός λοιπών μεταβολών του όγκου των περιουσιακών στοιχείων

Μεταβολές ενεργητικού		
K.1	Οικονομική εμφάνιση περιουσιακών στοιχείων	33
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	3
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	30
AN.21	Φυσικοί πόροι	26
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	4
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαδόσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	0
K.2	Οικονομική εξαφάνιση μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων	- 11
K.21	Εξάντληση φυσικών πόρων	- 8
AN.21	Φυσικοί πόροι	- 8
K.22	Άλλη οικονομική εξαφάνιση μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων	- 3
AN.21	Φυσικοί πόροι	0
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	- 1

Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
K.5	Άλλες μεταβολές όγκου π.δ.κ.α.	1
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	1
K.6	Μεταβολές ταξινόμησης	2
K.61	Μεταβολές ταξινόμησης κατά τομείς και μεταβολές δομής	2
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	2
K.62	Μεταβολές ταξινόμησης περιουσιακών στοιχείων και υποχρεώσεων	0
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	

Μεταβολές ενεργητικού		
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαδόσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	- 2
K.3	Ζημιές λόγω μεγάλων καταστροφών	- 11
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	- 9
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	- 2
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	0

Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	0
Λοιπές μεταβολές του όγκου		3
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
AN.11	Πάγια περιουσιακά στοιχεία	
AN.12	Αποθέματα	

K.4	Κατασχέσεις χωρίς αποζημίωση	0	AN.13	Τιμαλφή		
	AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	
	AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AN.21	Φυσικοί πόροι	
	AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	
K.5	Άλλες μεταβολές όγκου π.δ.κ.α.	2	AN.23	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης		
	AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	1	AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	3
	AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	
	AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	1	AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	
K.6	Μεταβολές ταξινόμησης	0	AF.3	Χρεόγραφα		
K.61	Μεταβολές ταξινόμησης κατά τομείς και μεταβολές δομής	2	AF.4	Δάνεια	0	
	AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	2
	AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0	AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	1
	AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	2	AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	
K.62	Μεταβολές ταξινόμησης περιουσιακών στοιχείων και υποχρεώσεων	- 2	AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί		
	AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	- 2			
	AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	0			
	AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία/υποχρεώσεις	0			
	Λοιπές μεταβολές του όγκου		13			

Μεταβολές ενεργητικού			Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης	
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	- 7		
AN.11	Πάγια περιουσιακά στοιχεία	- 2		
AN.12	Αποθέματα	- 3		
AN.13	Τιμαλφή	- 2		
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	17		
AN.21	Φυσικοί πόροι	9		
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	6		
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	0		
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	3		
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	0		
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	0		
AF.3	Χρεόγραφα	0		
AF.4	Δάνεια			
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	2		
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	1		
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0		
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	0		
B.102	Μεταβολές της καθαρής θέσης λόγω λοιπών μεταβολών του όγκου περιουσιακών στοιχείων		10	

III.3.2: Λογαριασμός αναπροσαρμογής

Μεταβολές ενεργητικού		
K.7	Ονομαστικά κέρδη (+) / ζημιές (-) κτήσης	
AN	Μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	280
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	126
AN.11	Πάγια περιουσιακά στοιχεία	111
AN.12	Αποθέματα	7
AN.13	Τιμαλφή	8

Μεταβολές ενεργητικού		
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	154
AN.21	Φυσικοί πόροι	152
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	2
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	0
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	84
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	12
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	0
AF.3	Χρεόγραφα	40
AF.4	Δάνεια	0
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	32
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	0
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	0

Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
K.7	Ονομαστικά κέρδη (-) / ζημιές (+) κτήσης	
AF	Υποχρεώσεις	76
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	0
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	0
AF.3	Χρεόγραφα	42
AF.4	Δάνεια	0

Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	34
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	0
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	0

B.103	Μεταβολές της καθαρής θέσης λόγω ονομαστικών κερδών/ζημιών κτήσης	288
-------	---	-----

III.3.2.1: Λογαριασμός ουδέτερων κερδών/ζημιών κτήσης

Μεταβολές ενεργητικού		
K.71	Ουδέτερα κέρδη (+) / ζημιές (-) κτήσης	
AN	Μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	198
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	121
AN.11	Πάγια περιουσιακά στοιχεία	111
AN.12	Αποθέματα	4
AN.13	Τιμαλφή	6
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	77
AN.21	Φυσικοί πόροι	76
Μεταβολές ενεργητικού		
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	1
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	0
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	136
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	16
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	30
AF.3	Χρεόγραφα	25
AF.4	Δάνεια	28
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	26
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	7
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	4

Μεταβολές υποχρεώσεων και καθαρής θέσης		
K.71	Ουδέτερα κέρδη (-) / ζημιές (+) κτήσης	
AF	Υποχρεώσεις	126
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	0
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	30
AF.3	Χρεόγραφα	26
AF.4	Δάνεια	29
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	28
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	7
Μεταβολές υποχρεώσεων και καθαρής θέσης		
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	6
B.1031	Μεταβολές της καθαρής θέσης λόγω ουδέτερων κερδών/ζημιών κτήσης	208

III.3.2.2: Λογαριασμός πραγματικών κερδών/ζημιών κτήσης

Μεταβολές ενεργητικού		
K.72	Πραγματικά κέρδη (+) / Ζημιές (-) κτήσης	
AN	Μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	82
AN.1	Παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	5
AN.11	Πάγια περιουσιακά στοιχεία	0
AN.12	Αποθέματα	3
AN.13	Τιμαλφή	2
AN.2	Μη παραχθέντα μη χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	77
AN.21	Φυσικοί πόροι	76
AN.22	Συμβάσεις, μισθώσεις και άδειες	1
AN.23	Αποκτήσεις μείον διαθέσεις υπεραξίας (goodwill) και περιουσιακών στοιχείων εμπορικής φύσης	0
Μεταβολές ενεργητικού		
AF	Χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία	- 52
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	- 4
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	- 30
AF.3	Χρεόγραφα	15
AF.4	Δάνεια	- 28
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	6
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	- 7
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	- 4

Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
K.72	Πραγματικά κέρδη (-) / Ζημιές (+) κτήσης	
AF	Υποχρεώσεις	- 50
AF.1	Νομισματικός χρυσός και ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα	0
AF.2	Μετρητά και καταθέσεις	- 30
AF.3	Χρεόγραφα	16
AF.4	Δάνεια	- 29
AF.5	Συμμετοχικοί τίτλοι και μετοχές/μερίδια εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου	6
AF.6	Ασφαλιστικά συστήματα, συνταξιοδοτικά συστήματα και συστήματα τυποποιημένων εγγυήσεων	- 7
AF.7	Χρηματοοικονομικά παράγωγα και μετοχικά δικαιώματα προαίρεσης που χορηγούνται σε μισθωτούς	0
AF.8	Λοιποί εισπρακτέοι/πληρωτέοι λογαριασμοί	- 6
Μεταβολές παθητικού και καθαρής θέσης		
B.1032	Μεταβολές της καθαρής θέσης λόγω πραγματικών κερδών/ζημιών κτήσης	80

Συμπεράσματα

Ο βασικός τομέας της κουλτούρας, που οδηγεί στη δημιουργική οικονομία, θεωρείται εδώ και πολύ καιρό ως βασικό στοιχείο για την ποιότητα ζωής των ατόμων και των κοινοτήτων. Πιο πρόσφατα και υπό το πρίσμα της αυξανόμενης δημιουργικής οικονομίας, οι μελέτες συνδέουν τους τομείς των τεχνών, του πολιτισμού και του δημιουργικού τομέα με θετικούς αντίκτυπους στους τομείς της αύξησης της απασχόλησης, της κοινωνικής ένταξης, της διατήρησης της νεολαίας, της πολυμορφίας, της εκπαίδευσης και του περιβάλλοντος. Αυτά τα οφέλη - παράλληλα με τις θετικές οικονομικές επιπτώσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω - διαμορφώνουν τις πολιτικές κατευθύνσεις των περιφερειών και των δικαιοδοσιών σε ολόκληρο τον κόσμο που δεσμεύονται να προωθήσουν τη δημιουργική οικονομία.

Ένας σημαντικός κοινωνικός αντίκτυπος της δημιουργικής οικονομίας είναι η συμβολή της στην απασχόληση, ενώ οι δημιουργικές βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν γενικά περίπου το 2 έως 8% του εργατικού δυναμικού στην οικονομία (OHE, 2010) (συμπεριλαμβανομένης της Νέας Σκωτίας σε περίπου 4,5% και του Καναδά σε 3 τοις εκατό). Οι δημιουργικές βιομηχανίες είναι τόσο έντασης γνώσης, απαιτούν ειδικές δεξιότητες και προσόντα υψηλού επιπέδου, όσο και εργατικό δυναμικό (όπως το θέατρο ή η κινηματογραφική βιομηχανία), όπου υπάρχει υψηλή δημιουργική παραγωγή. Σύμφωνα με τη Florida (2002), η ποιότητα αυτών των θέσεων εργασίας μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη εργασιακή ικανοποίηση λόγω των απαιτούμενων δημιουργικών δεξιοτήτων - οδηγώντας έτσι στην καινοτομία στην ευρύτερη οικονομία.

Μια άλλη σημαντική κοινωνική πτυχή της δημιουργικής οικονομίας, ιδίως των πολιτιστικών βιομηχανιών, είναι ο ρόλος της στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Ο Throsby προτείνει ο πολιτισμός να διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο στην προώθηση της ταυτότητας, της δημιουργικότητας, της συνοχής και της ζωτικότητας της κοινότητας (2001).

Στη συνέχεια, η Janet Ruiz (2004) της σχολικής μονάδας Εκπαιδευτικής Εκπαίδευσης της Σκωτίας ανέλαβε εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση των κοινωνικών ωφελειών του πολιτισμού και των τεχνών για τη στήριξη της ανάπτυξης πολιτικής, διαπιστώνοντας ότι:

- Η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες ενσταλάζει την αυτοπεποίθηση, την υπερηφάνεια και την προσωπική ευεξία.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός προάγουν την προσωπική, κοινοτική και εθνική ταυτότητα.
- Τα κοινωνικά δίκτυα που παράγονται μέσω των τεχνών και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων παρέχουν μια αίσθηση ανήκουν.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και στη μείωση της απομόνωσης.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός παρέχουν δημιουργικούς μηχανισμούς για τα άτομα να εκφράζουν την ατομικότητά τους με άλλους και να γιορτάζουν την ποικιλομορφία.

Στα σχολεία, ο ρόλος της τέχνης και του πολιτισμού στη διαμόρφωση της κοινωνικής στάσης & συμπεριφοράς των παιδιών έχει μελετηθεί και διαπιστωθεί από παιδαγωγούς ερευνητές. Ωστόσο, όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση της κατανόησης της κοινωνίας και του τρόπου λειτουργίας της (Evans et al, 2006). Η Πλαβού (2018) παρουσιάζει στην διπλωματική της εργασία την πολιτιστική πολιτική που χρησιμοποιεί το Ινστιτούτο Γκαίτε για την προσέγγιση και την επικοινωνία με το ελληνικό κοινό. Αναδεικνύεται επίσης ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος, διότι είναι υπεύθυνος για την κατάρτιση των ατόμων για τις δημιουργικές δεξιότητες που απαιτούνται στο νέο εργατικό δυναμικό. Αυτό έχει συνέπειες για τα είδη «μάθησης των τεχνών» που ενσωματώνονται στην υποχρεωτική μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο, αναγνωρίζεται η καλλιτεχνική και πολιτιστική επίδραση στην εκπαίδευση που διευκολύνουν την προετοιμασία των μαθητών στην ένταξή τους στην κοινωνία.

Παραδοσιακά, η συμμετοχή των νέων στις τέχνες συνδέεται με την πολιτιστική ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη, ενισχύοντας τις ηγετικές ικανότητες και την οικοδόμηση της κοινότητας. Ωστόσο, ενώ αυτές οι κοινωνικές και κοινοτικές πτυχές της σημαντικής πολιτιστικής συμμετοχής εξακολουθούν να είναι σημαντικές, οι αναδυόμενες συστάσεις και πρωτοβουλίες δείχνουν ότι αυτές οι παραδοσιακές απόψεις σχετικά με τη συμβολή των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων διαφοροποιούνται ώστε να συμπεριλαμβάνουν την ανάπτυξη της πολιτιστικής / δημιουργικής απασχόλησης και των επιχειρήσεων (Dunphy et al, 2009).

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο ΟΗΕ συνδέει τη δημιουργική οικονομία με την προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας. Αυτό θεωρείται ζωτικής σημασίας με τον ταχύ ρυθμό της παγκοσμιοποίησης και τις ανησυχίες γύρω από την απώλεια της πολιτιστικής ταυτότητας. Η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολιτιστικής Έκφρασης προσδιορίζει ειδικά τις πολιτιστικές βιομηχανίες ως απαραίτητες για την επίτευξη των οφελών της ποικιλομορφίας του πολιτισμού τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες (UNESCO, 2005).

Η δημιουργική οικονομία συνδέεται επίσης με θετικά οφέλη στο περιβάλλον. Από περιβαλλοντική άποψη, ο δημιουργικός τομέας είναι σχετικά χαμηλός. Πολιτισμικές δραστηριότητες είναι πιο συχνά βασισμένες στην εμπειρία και όχι βασισμένες σε υλικό και απαιτούν λιγότερη υποδομή σε σχέση με άλλες βιομηχανίες. Με μια πιο πρόσφατη τάση προς τον ηθικό καταναλωτισμό, οι παραγωγοί και οι καταναλωτές αμφισβητούν τις πραγματικές πολιτιστικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές αξίες του τι δημιουργούν, αγοράζουν και πωλούν. Οι Pier Luigi Sacco et al προβαίνουν σε ένα ακόμη βήμα προτείνοντας ότι «οι τέχνες και ο πολιτισμός ως οικονομικός τομέας μπορούν να συμβάλουν στον αναπροσανατολισμό της οικονομικής ανάπτυξης προς πιο βιώσιμες προοπτικές» (2007).

Ολοκληρώνοντας, η αλληλένδετη σχέση των κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών ωφελειών με την δημιουργική οικονομία μπορεί να συνοψισθεί στην παρακάτω διαπίστωση: *“Οι δημιουργικές βιομηχανίες που χρησιμοποιούν πόρους [εγγενείς στις τέχνες και τον πολιτισμό] όχι μόνο επιτρέπουν στις χώρες και τις περιφέρειες να δημιουργούν τη δική τους πορεία και να προβάλλουν τη δική τους μοναδική πολιτιστική ταυτότητα αλλά και, συνάμα, αποτελούν πηγή οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργίας απασχόλησης και αυξημένης συμμετοχής στην παγκόσμια οικονομία. Ταυτόχρονα, η δημιουργική οικονομία προωθεί την κοινωνική ένταξη, την πολιτισμική πολυμορφία και την ανθρώπινη ανάπτυξη”* (ΟΗΕ, 2010).

Βιβλιογραφία

Γιανναράς, Χ. (1989). «*Το πραγματικό και το φαντασιώδες στην Πολιτική Οικονομία*». Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα. <https://yannarasbooks.files.wordpress.com/2016/08/pragmatikofandasiodes.pdf>

Γιανναράς, Χ. (2001). *Πολιτιστική διπλωματία - Προθεωρία ελληνικού σχεδιασμού*. Ικαρος.

Γιανναράς, Χ. (2019). «*Χωρίς αντιπρόταση στην αυτοχειρία*». Ανακτήθηκε στις 1.10.2019 από την Καθημερινή στο: [https://www.kathimerini.gr/1017060/opinion/epikairothta/politikh/xwris-antiprotash-sthn-](https://www.kathimerini.gr/1017060/opinion/epikairothta/politikh/xwris-antiprotash-sthn-aytoxeiria?fbclid=IwAR1SO7Kn5mHYLzOCHNgCUGTm9kYIthHgEIBkWg4XxNF0125yke9Fjh60As)

[aytoxeiria?fbclid=IwAR1SO7Kn5mHYLzOCHNgCUGTm9kYIthHgEIBkWg4XxNF0125yke9Fjh60As](https://www.kathimerini.gr/1017060/opinion/epikairothta/politikh/xwris-aytoxeiria?fbclid=IwAR1SO7Kn5mHYLzOCHNgCUGTm9kYIthHgEIBkWg4XxNF0125yke9Fjh60As)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ESA, (2013). Κανονισμοί. Ανακτήθηκε στις 10.12.2019 από

https://www.statistics.gr/documents/20181/300673/ESA_2010_GR.pdf/4c1e42ea-3aa1-4ee1-915a-d04fabe400f2

Ζιάκας, Θ. (2019). *Περί Ευρώπης, Πολιτισμού και Χριστιανισμής*. Ανακτήθηκε στις 25.3.2019 από Αντίφωνο:<https://antifono.gr>

OHE, (2010). *Creative Economy Report 2010: A Feasible Development Option*.

Πασχαλίδης, Γ., & Χαμπούρη - Ιωαννίδου, Α. (2002). *Οι διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων - Εισαγωγή στον Πολιτισμό* (Τόμ. Α). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Χαραλαμπίδης, Γ. (2014). *Ο μύθος του Ηρόδου*. Αθήνα: Οσελότος

Gill, N.S. (2019). *The Myth of Er of the Republic of Plato*. Ανακτήθηκε στις 1.10.2019 από:<https://www.thoughtco.com/the-myth-of-er-120332>

Rittenberg and Tregarthen. (2012). Chapter 6 *Principles of Microeconomics*. Ανακτήθηκε στις 1.10.2019 από: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/06/ECON101-3.1.pdf>

UNESCO. (2001). Ανάκτηση 12. 10. 2019, από Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για την Πολιτισμική Πολυμορφία:
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

Μακρής, Σ. (2015). *Πολιτισμός και Διεθνείς Σχέσεις*. Στο Ν. Βασιλειάδης, & Σ.

Μπουτσιούκη, Πολιτιστική Διπλωματία: Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις (σσ. 159-175). Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Πλαβού, Ε. (2018). *Η Πολιτιστική και Επικοινωνιακή Πολιτική στις Διεθνείς Σχέσεις – Μελέτη Περίπτωσης: Το Ινστιτούτο Γκαίτε στην Ελλάδα*. Διπλωματική Εργασία, Αθήνα: ΕΑΠ

Χριστογιάννης, Γ. (2002). *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*. Αθήνα: Σιδέρης.

Ando, H. (1994). *The ethos of hoplites and democracy in ancient Greece*. KODAI 5:17-25

Bagby, P. (1963). *Culture and History: Prolegomena to the Comparative Study of Civilizations*. Berkeley: University of California Press.

Benveniste, E. (1971). Civilization - Contribution to the history of the world. Στο *Problems in general linguistics*, Trans. M. E. Meek, Coral Gables (σσ. 336-345). Florida: University of Miami Press.

Braudel, F. (2011). *Ecrits sur l'Histoire*. Paris: Flammarion.

Cammack, D. (2013). *Aristotle on the Virtue of the Multitude*. *Political Theory*, 41: 175–202.

Cartledge, P. (2009). *Ancient Greek Political Thought in Practice*. Cambridge: Cambridge University Press

Cunningham, S., Ryan, M.D., Keane, M., and Ordonez, D. (2008). *Financing creative industries in developing countries*. In *Creative Industries and Developing Countries: Voice, Choice and Economic Growth*. Barrowclough, D., and Kozul-Wright, Z. (eds). London and New York: Routledge.

DCMS/CITF. (1998). *Creative Industries - Mapping Document*. Londres: Creative Industries Task Force (CITF), Department of Culture, Media and Sports (DCMS).

DCMS/CITF. (2001). *Creative Industries - Mapping Document*. Londres: Creative Industries Task Force (CITF), Department of Culture, Media and Sports (DCMS).

DCMS. (2006). *Creative Industries Statistical Estimates Bulletin*. Londres: Department for Culture, Media and Sport (DCMS).

Dunphy, K., Overton, P., & Varbanova, L.(2009). *Developing and Revitalizing Rural Communities Through Arts and Culture*. Creative City Network of Canada.

EC. (2006). *The Economy of Culture in Europe*. European Commission, Turku School of Economics.

Evans, G., Foord, J., Gertler, M., Tesolin, L., & Weinstock, S. (2006). *Strategies for Creative Spaces and Cities: Lessons Learned*. Cities Institute, London Metropolitan University, Munk Centre for International Studies and University of Toronto.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York, NY: Basic Books.

Galanopoulos, K., Mattas, K., Baourakis, G. (2006). *Market and Trade Policies for Mediterranean Agriculture: The case of fruit/vegetable and olive oil*. Medfrol Project. Ανάκτηση στις 30.11.2019
από: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/ypourgeio/STATISTIKA/ASReport_Greece-June2006.pdf

Geuss, R. (2005). *Thucydides, Nietzsche, and Williams*, in his *Outside Ethics*, Princeton: Princeton University Press, pp. 219–233.

Godelier, M. (1999). *The Enigma of the Gift*. University Of Chicago Press.

Grefe, X. (2002). *Arts et artistes au miroir de l'économie*. Éditions UNESCO

Hanson, V., D. (1995). *The Other Greeks. The Family Farm and the Agrarian Roots of Western Civilization*. California, London: University of California Press

Hittinger, J. (2013). *Plato and Aristotle on the Family and the Polis*. Houston: The University of St. Thomas.

Hunt, P. (2007), *Military Forces in the Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, edited by Philip Salmon, Hans van Wees, and Michael Whitby. Cambridge: Cambridge University Press, p.108-141.

Jaffa, H. (1975). “*What is Politics?*” in *The Conditions of Freedom*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Kotler, P., & Scheff, J. (1997). *Standing Room Only: Strategies for Marketing the Performing Arts*. Boston: Harvard Business School Press.

- Krentz, P. (2012). *Greece, Ancient. World Book Advanced*. World Book, Davidson College.
- Mauss, M. (1924). *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- Mazarr, M. (1996). Culture and International Relations: A Review Essay. *The Washington Quarterly*, σσ. 177-197.
- Mazlish, B. (2004). *Civilization And Its Contents*. Stanford University Press.
- Meier, C. (1990). *The Greek Discovery of Politics*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mill, J. S. (1874). "On the Definition of Political Economy, and on the Method of Investigation Proper to It," London and Westminster Review. *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*, 2nd ed. London: Longmans, Green, Reader & Dyer.
- Myres, J. (1953). *Herodotus, Father of History*. Oxford: Clarendon Press, 1953 .
- Mt. Auburn Associates (Siegel, Beth et al.). (2000). *The Creative Economy Initiative: The Role of the Arts and Culture in New England's Economic Competitiveness*. Boston: The New England Council. http://www.creative-economy.org/pubs/documents/CEI_2000_report.pdf
- National Bank of Greece, (2014). *Land: An asset with great potential for Greece, but with significant development challenges*. Sectoral Report.
- Ober, J. (2008). *Democracy and Knowledge: innovation and learning in classical Athens*, Princeton: Princeton University Press.
- O'Connor, J. (2007). *The Cultural and Creative Industries: A Review of the Literature, Rapport produit pour Creative Partnerships*. Londres: Creative Partnerships, Arts Council England.
- O'Meara, D.J. (2003). *Platonopolis: Platonic political philosophy in late antiquity*, Oxford: Oxford University Press.
- Persky, J.(1995). *Retrospectives: The Ethology of Homo Economicus*. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 9, No. 2 (Spring, 1995), pp. 221–231.
- Policy Research Group, (2013). *The Creative Economy. Key Concepts and Literature Review Highlights*. Canadian Heritage

Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation*. Beacon Press 2001

Ruiz, J. (2004). *A Literature Review of the Evidence Base for Culture, the Arts and Sport Policy*. Edinburgh: Scottish Executive Education Department, 2004.

Santosuosso, A. (1997). *Soldiers, Citizens and the Symbols of War. From Classical Greece to Republican Rome, 500-167 B.C.* USA: Taylor & Francis Group.

Sahlins, M. (2003). *The Original Affluent Society*, n: Marshall Sahlins (1972): *Stone Age Economics*. London: Routledge

Scott, A.J. (2007). *Capitalism and Urbanization in a New Key? The Cognitive-Cultural Dimension* Social Forces, 85. 4, 1465-1482.

Skoultzos, S. & Vagionia, N. (2015). *Cultural and Religious Tourism as part of Greek Tourism Product*. Ανάκτηση στις 30.11.2019 από:
http://imic2015.conferences.gr/wp-content/uploads/SKOULTSOS_VAGIONIS.pdf

Smith, A. (1986). *“On the Division of Labour”*. The Wealth of Nations, Books I–III. New York: Penguin Classics.

Simon, H., A. (1987). “Behavioural Economics.” In *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, edited by John Eatwell, Murray Milgate, and Peter Newman. Palgrave Macmillan.

Thaler, R. H. (2016). *Behavioural Economics: Past, Present, and Future*. American Economic Review. Ανακτήθηκε στις 1.10.2019 από: <http://dx.doi.org/10.1257/aer.106.7.1577>

Throsby, D. (2001). *Economics and Culture*. New York, NY: Cambridge University Press

Yúdice, G. (2014). Culture. Στο B. Burgett, & G. Hendler, *Keywords for American Cultural Studies* (2nd εκδ., σσ. 63-68). New York: NYU Press.

Sacco, P., Williams, B., & Bianco, E. (2007, January). *The Power of the Arts in Vancouver: Creating a Great City, Vancity*. Ανακτήθηκε στις 30.11.2019 από:
<http://www.theholmteam.ca/votewendy/media/PowerOfTheArts.pdf>.

Sullivan, L. (2009). *The SAGE Glossary of the Social and Behavioral Sciences*. California: SAGE.

Trapp, M.B. (2007). *Philosophy in the Roman Empire: Ethics, Politics and Society*, Aldershot:

Ashgate.

UNCTAD, (2010) *Creative Economy: A Feasible Development Option*.

http://unctad.org/es/Docs/ditctab20103_en.pdf .

UNCTAD – UNDP, (2013). *Creative Economy Report. Widening Local Development Pathways*.
Unesco.

UNESCO. (2005, October). Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Ανακτήθηκε στις 30.11.2019 από:
http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

Villa, D. (2001), *Socratic Citizenship*, Princeton: Princeton University Press.

Wallerstein, I. (1994). *Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World-System*.
Cambridge: Cambridge University Press.

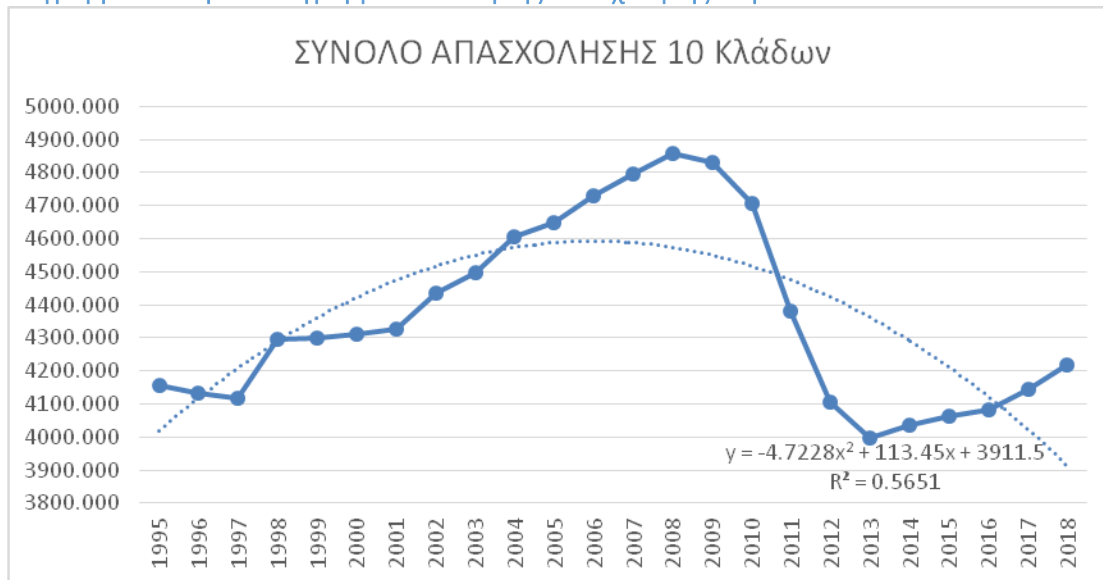
Wei, R. (2011). *Globality Studies Journal - Global history, Society, Civilization*.

Ανάκτηση 01/10/2019, από Civilization and Culture: <https://gsj.stonybrook.edu/wpcontent/uploads/2011/05/0024Wei.pdf>

Zak, P. J. (2010). *Moral Markets: The Critical Role of Values in the Economy*. Princeton University Press.

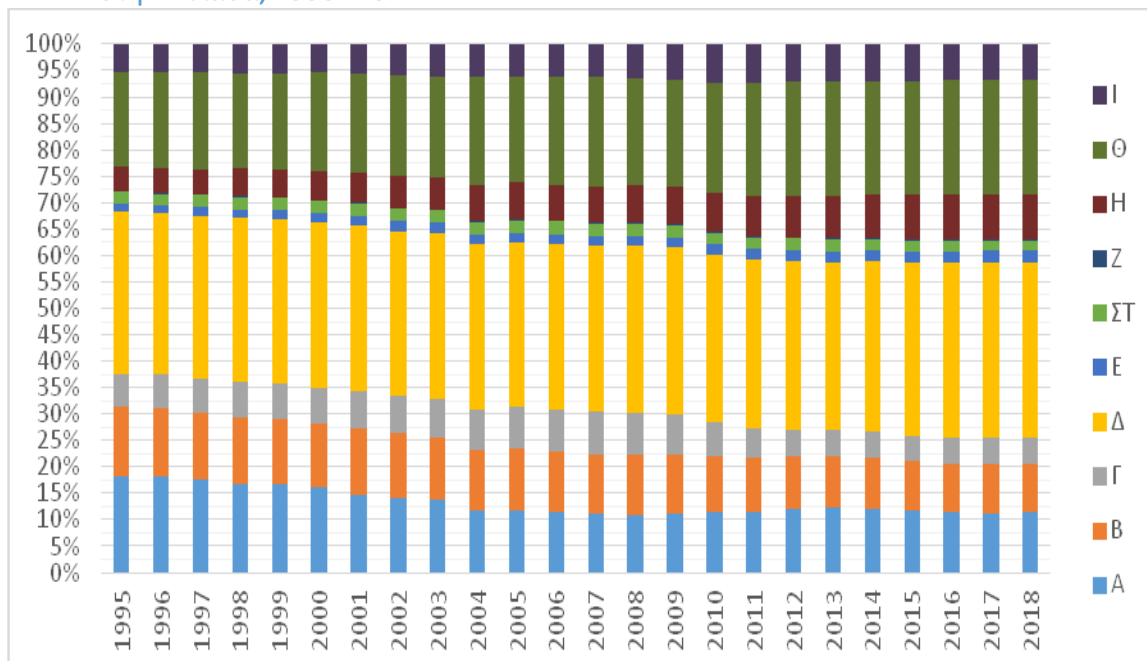
Παράρτημα

Διάγραμμα Π.1. Χρονοδιάγραμμα και τάση της απασχόλησης στην Ελλάδα 1995-'18.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ/Πίνακα 1. από την συγγραφέα.

Διάγραμμα Π.2. Διαχρονική εξέλιξη της διάρθρωσης της συνολικής απασχόλησης κατά κλάδους στην Ελλάδα, 1995-'18.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ/Πίνακα 1. από την συγγραφέα.

Σημείωση: όπου τα σύμβολα των κλάδων Α, Β, ..., Ι (Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, κ.ά) :

Ταξινόμηση παραγωγικών κλάδων βάσει ESA-2010 που χρησιμοποιεί κι η ΕΛΣΤΑΤ.

A	Γεωργία, δασοκομία και αλιεία
B	Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, εξυγίανση
Γ	Κατασκευές
Δ	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και μοτοσικλετών, μεταφορά και αποθήκευση, υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης
E	Ενημέρωση και επικοινωνία
ΣΤ	Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες
Z	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
H	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες
Θ	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα
I	Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, επισκευές ειδών νοικοκυριού και άλλες υπηρεσίες

Πίνακας Π.2. Η σχετική θέση του κλάδου I στην Απασχόληση στην Ελλάδα (σε χιλιάδες άτομα)

Κλάδοι κατά φθίνουσα τάξη μέσης απασχόλησης	Μέση Απασχόληση 1995-'08	Σχετική μέση απασχόληση της μέσης συνολικής	CV
Δ	1,381	31.6%	6%
Θ	876	20.1%	9%
A	578	13.2%	17%
B	489	11.2%	14%
H	297	6.8%	19%
Γ	284	6.5%	23%
I	275	6.3%	12%
ΣΤ	98	2.2%	12%
E	82	1.9%	11%
Z	7	0.2%	39%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ/Πίνακα 1. από την συγγραφέα .

Πίνακας Π. 3. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία Κατά Κλάδο στην Ελλάδα (A10), 1995-’18

Κωδ. ESA 10	Ι. Τρέχουσες τιμές	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*
ΑΥΑ	Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	6864	6785	7160	7472	7738	7677	7918	8152	8945	8282	8536	6974	7068	6793	6663	6519	6109	6191	5794	6070	6730	6313	6673	6870
ΑΥΒ_ΑΥΕ	Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, ευυγίαση	13545	14064	14259	15373	17100	17641	19849	21473	22389	23353	24099	25459	26864	27176	25825	22368	22016	21571	21791	21493	21835	22376	23402	24196
ΑΥΓ	Κατασκευές	4709	5374	6313	7426	8489	8840	9574	10301	14318	16057	11375	18086	15017	10719	10550	8888	6310	5821	4701	3783	3314	3844	3699	4008
ΑΥΓ_ΑΥΙ	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και μοτοσυκλετών, μεταφορά και αποθήκευση, υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης	22813	25914	28948	30805	31906	34794	36047	36443	41222	44465	46127	47553	52016	56917	51420	49399	44313	37677	36344	37678	37317	36082	38246	40280
ΑΥΙ	Ενημέρωση και επικοινωνία	2923	3341	4033	4519	5170	4922	5450	6028	6029	6636	6948	7795	8279	8061	8568	7683	6355	5518	5749	5518	5323	5366	5447	5567
ΑΥΚ	Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	3446	4060	4447	5230	5072	5782	5318	5889	6669	8325	8493	9074	9223	9396	9775	9623	8652	8396	8293	7513	7095	6908	6466	5832
ΑΥΛ	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	9690	11199	12501	13567	13245	13932	14915	16809	17011	17967	20779	20054	24321	28303	29544	33515	31367	32324	30331	28867	27966	27032	26987	26166
ΑΥΜ_ΑΥΝ	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	3978	4332	4904	5501	6110	6071	6550	7656	8862	9942	10185	12059	13341	13649	13463	10593	9570	8683	7649	7600	8014	7871	8203	8625
ΑΥΟ_ΑΥΩ	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	13728	14723	17045	19256	20369	21591	24420	27015	29023	32925	34790	37656	40360	43968	46716	43238	40403	35920	32859	32933	32408	31783	31941	32642
ΑΥΡ_ΑΥΥ	Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, επισκευές ειδών νοικοκυριού και άλλες υπηρεσίες	2983	3484	3827	4276	4761	4930	5429	6031	6046	6821	7487	8336	8778	8835	9868	7820	6815	6879	6726	6459	6612	6469	6462	6602
	Σύνολο Α10	84679	93276	103437	113424	119961	126181	135470	145797	160513	174773	178821	193047	205267	213819	212391	199644	181909	168979	160237	157913	156613	154044	157526	160789
D.21-D.31	Φόροι μείον επιδοτήσεις στα προϊόντα	8384	9761	11275	11839	13828	15066	16724	17663	18392	18943	20422	24814	27428	28172	25143	26388	25120	22225	20418	20743	20645	22444	22691	23925
B.1*g	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	93064	103037	114712	125263	133789	141247	152194	163461	178905	193716	199242	217862	232695	241990	237534	226031	207029	191204	180654	178656	177258	176488	180218	184714

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL12/>). Εκατ. ευρώ, τρέχουσες τιμές.

Πίνακας Π. 4 Σχετικό βάρος του κλάδου Ι στην προστιθέμενη αξία του Ελληνικού ΑΕΠ

	Μέσος Αρ. (Xbar)	Σχετικός Μέσος (Xbar/Tot. Xbar)	Τυπ. Απόκλ. (s)	Συντ. Μεταβλ. (CV)		Κλάδοι	Σχετικός Μέσος (Xbar/Tot. Xbar)	Συντ. Μεταβλ. (CV)		Κλάδοι	Σχετικός Μέσος (Xbar/Tot. Xbar)	Συντ. Μεταβλ. (CV)
A	13,002	32%	969	7%		A	32%	7%		Z	7944%	9%
B	53,961	133%	5,679	11%		B	133%	11%		ΣΤ	215%	6%
Γ	23,151	57%	4,740	20%		Γ	57%	20%		Ε	180%	18%
Δ	30,285	75%	3,211	11%		Δ	75%	11%		Β	133%	11%
Ε	72,573	180%	12,945	18%		Ε	180%	18%		Θ	99%	11%
ΣΤ	86,880	215%	5,096	6%		ΣΤ	215%	6%		Δ	75%	11%
Z	3,211,705	7944%	294,556	9%		Z	7944%	9%		Η	69%	23%
Η	27,695	69%	6,249	23%		Η	69%	23%		Ι	60%	11%
Θ	39,971	99%	4,216	11%		Θ	99%	11%		Γ	57%	20%
Ι	24,197	60%	2,757	11%		Ι	60%	11%		Α	32%	7%
Σύν. Α(10)	40,430		2,349									

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ/Πίνακα 3. από την συγγραφέα.